

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

BAKALÁRSKA PRÁCA

2011

Aneta Lančaričová

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

NIHILIZMUS V DIELE FRIEDRICHA NIETZSCHEHO

Bakalárska práca

Študijný program: Filozofia

Školiace pracovisko: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Školiteľ: titul, meno a priezvisko školiteľa: Mgr. Andrea Javorská, PhD.

Nitra 2011

Aneta Lančaričová

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, pod odborným vedením školiteľa, a to s využitím teoretických poznatkov a uvedených zdrojov literatúry.

V Nitre, dňa.....

.....

vlastnoručný podpis

Pod'akovanie

Vyslovujem pod'akovanie Mgr. Andree Javorskej, PhD. za pomoc, odborné vedenie, cenné rady a pripomienky pri vypracovaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

LANČARIČOVÁ, Aneta: Nihilizmus v diele Friedricha Nietzscheho, [bakalárska práca] Aneta Lančaričová. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra filozofia. – Školiteľ: Mgr. Andrea Javorská, PhD. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár jednodborového štúdia: filozofia. – Nitra: UKF FF, 2011.

V práci systematicky poukazujeme na problematiku nihilizmu v samostatne zvolených dielach Friedricha Nietzscheho. V jednotlivých kapitolách sa venujeme predstaveniu javu, akým je dekadencia hodnôt, ktorá je príčinou nihilizmu. Usúdili sme, že k tomu je potrebné uviesť dôležité vplyvy zapríčiňujúce dekadenciu. Zároveň poukazujeme na hodnoty v kontexte Nietzscheho filozofie života, a na ich dôležitosť pre individuum a spoločnosť.

Kľúčové slová: Život. Dekadencia. Umenie. Nihilizmus. Morálka. Vôľa. Dionýz. Nadčlovek. Náboženstvo. Uzdravenie.

ABSTRAKT

LANČARIČOVÁ, Aneta: Nihilismus in den Werken von Friedrich Nietzsche,
[Diplomarbeit] Aneta Lančaričová. - Konstantin der Philosoph-Universität in Nitra.
Philosophische Fakultät, Institut für Philosophie. - Betreuer: Mgr. Andrea Javorska, PhD. -
Qualifizierung Ebene: Bachelor-Ein-Fach-Studium: Philosophie. - Nitra: FF UKF, 2011.

Wir zeigen, systematisch, in der Arbeit, die Problematik des Nihilismus in sich selbst
ausgewählte Werke von Friedrich Nietzsche. In jedem Kapitel gibt es eine Darstellung des
Phänomens, wie der Verfall der Werte, die die Ursache des Nihilismus ist. Wir schließen
daraus, dass dies wichtige Auswirkungen verursachen die Dekadenz zur Kenntnis
genommen. Gleich einer Sache zeigen wir auf den Wert im Kontext von Nietzsches
Philosophie des Lebens, und ihre Bedeutung für den Individuum und für die Gesellschaft.

Die Schlüsselwörter: Das Leben. Die Dekadenz. Die Kunst. Der Nihilismus. Die Moralität.
Der Wille. Der Rebengott. Der Übermensch. Die Religion. Das Aufkommen.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. DIONÝZOVSKO- APOLÓNSKY ŽIVEL.....	9
2. PREDOKRATOVSKÍ FILOZOFI.....	13
3. TEORETICKÝ ČLOVEK.....	18
4. O PRAVDE, INTELEKTE A INTUÍCI.....	19
5. KRITIKA MORÁLKY.....	22
6. KRITIKA KREŠŤANSTVA.....	30
7. TEÓRIA NADČLOVEKA.....	36
8. NIHILIZMUS.....	37
ZÁVER.....	40
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	42

ÚVOD

Témou tejto bakalárskej práce je Nihilizmus v diele Friedricha Nietzscheho. Už z názvu je zrejmé, že téma nie je konkrétne vymedzená. Z toho dôvodu bolo možné zamerať sa na akúkoľvek problematiku v kontexte Nietzscheho filozofie. Jadro práce je totiž postavené na kritike dekadencii hodnôt obyvateľov Európy v 19. storočí, ktorá vedie k nihilizmu. V rámci celej práce sa budeme pohybovať v dvoch rovinách, a tými sú úpadkové hodnoty a Nietzscheho kritické uchopenie tohoto problému. Uvedené bude ponímané v každej jednej kapitole vo forme paralely, ktorá prerastie až do definície nihilizmu. Je potrebné poznamenať, že primárne sme sa zamerali na pojem nihilizmu, a spôsob, ako ho Nietzsche prezentuje vo svojich dielach.

Ďalej by sme chceli poukázať na dôvody výberu tejto témy. Primárny dôvod sa týka toho, že Nietzsche je jedným z najznámejších filozofov 19. storočia a aj jedným z najznámejších filozofov vôbec. I z toho dôvodu je možný prístup k mnohým jeho dielam. Ďalším dôvodom je Nietzscheho spôsob vyjadrovania sa, a to prostredníctvom metafory. Preto si myslíme, že čítanie jeho diel je výzvou k odhaľovaniu alegoricky skrytých, no dôležitých tvrdení. Je známe, že Nietzscheho filozofia bola z vulgarizovaná nemeckým nacizmom, ako uvádza i Karl Jaspers vo svojom diele *Otázka viny: príspevok k nemeckej otázke*. V nadväznosti na toto tvrdenie som chcela pod vedením mojej konzultantky Mgr. Andrei Javorskej, Phd. nadobudnúť dôslednejší prehľad o Nietzscheho filozofii.

V práci budeme postupovať tak, že úvodom predstavíme všeobecný obraz Európskej kultúry v 19. storočí a Nietzscheho poňatie antickej filozofie. Tento obraz je dôležitý z hľadiska akéhosi základného piliera celej práce, ktorý sa bude týkať tradičných hodnôt a hodnôt moderných. Ďalej budeme poukazovať na iluzívne predstavy a na neustále chcenie človeka poznať všetko. V súvislosti s pojmom ilúzia predstavíme kritiku morálky a náboženstva, ktoré sú kľúčovými príčinami vzniku nihilizmu v negatívnom zmysle slova. V nadväznosti na uvedené budeme poukazovať na vyvrcholenie dekadencie v nihilizmus a predstavíme typ nadčloveka, ktorý stojí mimo morálne či náboženské dobro a zlo.

1. Dionýzovsko- apolónsky živel

„Civilizácia chce niečo iného než kultúra: možno niečo opačného...“ ([6], 24) Tento Nietzscheho výrok z roku 1888 poukazoval na diferenciáciu a kontrast dvoch pojmov, a to civilizácie a kultúry. ([6], 24)

Pod pojmom civilizácia rozumel modernú Európu, a pod pojmom kultúra zas niečo, čo bolo a nie je, no malo by byť. Fundament kultúry v Nietzscheho poňatí je tvorený orientáciou na život. Na tento moment budeme v práci neustále poukazovať. Treba poznamenať, že kultúra modernej Európy život používala, dokonca využívala v prospech iných cieľov, než je život sám.

19. storočie, v ktorom Nietzsche žil, sa vyznačuje prudkou industrializáciou. „Zatiaľ čo by mal stroj slúžiť človeku, slúži človek stroju, konštatuje Marx (1813- 1883). Vláda vecí nahradila vládu ľudí. Tovar sa stal kráľovnou vládnucou nad všetkým.“ ([12], 6) Teda v tomto období možno postrehnúť prvé hrozby vlády trhovej ekonomiky a zmenu statusu človeka na status námedznej pracovnej sily. „Vznikla nová vládnuca trieda, buržoázia (...). Čas šľachty, so svojim poriadkom, tradíciami, aristokratickými cnosťami a cťou, pominul. (Cnosť) Je ekonomická a sociálna. Táto zmena, ktorá požíčala neslýchanú moc novým pánom sveta, musela nutne vyvolať hlbokú krízu.“ ([12], 6) „V samotnej Európe sa otriasli tradičné základy kultúry týmito novými silami (...)“ ([12], 7)

Objavujú sa názory Karla Marxa, ktoré nadobúdajú veľký význam pre jeho pozitívne vyjadrenia sa k existujúcej situácii. „Marx tento ľudsky veľmi stratový prevrat odsúdil, ale domnieval sa, že sa jedná o nevyhnutný prechod k ľudstvu, ktoré dosiahne pokroku vďaka ekonomickému rozvoju. V socializme sa ľudstvo znovu zmieri na iných základoch, než sú bývalé cnosti, a využije výhod industrializácie.“ ([12], 7)

Autority, žijúce v modernej európskej civilizácii, si teda značne uvedomovali, že ich doba sa vyvinula vo formu dekadencie. Pretože človek ako individualita zaniká, mení sa na otroka spoločnosti.

Vyjadrenia Karla Marxa podnietili Nietzscheho na reakciu, avšak s pesimistickým prístupom: „je isté, že sa ľudstvo zmieri, alebo dokonca, že sa má zmieriť? Nejde to s ním i cez zdanlivý pokrok od desiatich k piatim práve preto, že si myslíme, že sa ľudstvo jedného dňa zmieri, a že sa má zmieriť? Je treba bojovať proti optimizmu. Život je tragický. Zo svojej podstaty nenapraviteľný. Preto je živelný a veľiký. Nič nie je dané raz a navždy. Buďme tragický ako sám život, len vtedy prestaneme klamať a ľudstvo sa môže konečne zrodiť.“ ([12], 7) Nietzsche uprednostnil tragiku pred optimizmom, pretože“...

optimizmus obracia ľudské sily vnivoč, pričom tragika ich stimuluje. Preto volil tragiku. Radostnú tragiku, ktorá hovorí: nič nie je dané raz a navždy.“ ([12], 7)

Ešte výraznejší kontrast medzi kultúrou a civilizáciou vidieť v Európe 21. storočia. Človek prišiel o svoj subjektívne hodnoty, stal sa okrem iného, predajnou hodnotou ekonomického systému, systému trhu, ktorý stále pýta viac námahy a úsilia, no za čo najmenšiu možnú odmenu.¹ A človek koná prácu, akúkoľvek, pretože ak nechce žiť mimo spoločnosti, musí sa podriaďiť spoločenskému systému. Tak človek koná akúkoľvek prácu, na úkor vlastnej vôle a slobody. Podriaďuje sa ekonomickému systému, ktorý je tiež silným nástrojom potláčajúcim individualitu, a taktiež podporuje morálku slabých, a tak individuu nedovolí vytŕčať z davovej priemernosti.

V náväznosti na Nietzscheho tvrdenia by sme ako príklad uviedli dnešnú konzumnú spoločenskú situáciu. Názor na dnešnú spoločnosť sme si, nezávisle od Nietzscheho tvrdení, podložili vyjadreniami od Jürgena Habermasa, predstaviteľa neomarxizmu, ktorý rozoberá problematiku neskorého kapitalizmu. Dielo *Problémy legitimacy v neskorom kapitalizme* bolo vydané v roku 1938. Možno konštatovať, že jeho výpoveď je dôkazom, že i v danej dobe boli potreby a hodnoty človeka odklonené od života. Dovolili by sme si tvrdiť, že názory Jürgena Habermasa sú aktuálne i pre dnešné 21. storočie.

Človek sa stal konzumným v neúnosnej miere, čo samozrejme štát či trh, ako vedúci činitelia dobre využili. Ľudské mysle sú rozptyľované motiváciami rôznej úžitkovej hodnoty, pri čom vzniká u občanov dopyt po týchto hodnotách, ktoré sa stávajú prioritou pre každého. Tým potichu súhlasí každý jeden so systémom, je akoby potichu súhlasiaci a umlčaný.

Hodnoty sú výtvorom autorít. Sú teda statické, objektívne. Autority spoločnosti určujú ako máme žiť, nie je už miesto pre vlastné potreby. A prečo aj mať stále akési potreby? Dnešný človek je už vo veľkej miere poznačený marketingom, totiž neustále niečo chce a požaduje. Stáva sa otrokom hodnôt konzumu. Taktiež snaha uľahčovať si všetko čo sa len dá ničí život v jeho podstate.

Moderná európska civilizácia si vytvorila svoje „moderné idey“ a demokratický vkus, ktorý je charakteristický optimistickým zmýšľaním, prevahou rozumnosti či utilitarizmom. No Nietzsche sa pýta, či „je pesimizmus nevyhnutne znamením zániku, poklesu, bezradnosti unavených ochabnutých inštinktov?“ ([1], 17)

Nietzsche kritizuje tieto idey, pretože smerujú cestou morálky slabých jedincov, ktorí sú súčasťou masy, davu, stáda, sú ľuďmi reaktívnymi či nenávisťnými.

---

¹ Prednáška -Filozofia 19. storočia, vyučujúci Mgr. Richard Šťahel,PhD., 3. ročník, ZS.

Európa vyznáva nepravé hodnoty. Hodnoty v zmysle princípov, podľa ktorých žijeme. Individuum je potláčané a vtlačané do nás. Prioritou nás je mať dobrý život, nekonfliktný, plný optimizmu, krásy a masovej zábavy. Taký je model života moderného európskeho človeka, ktorý má však ďaleko od slobodného myslenia, teda i od života samotného.

V Nietzscheho poňatí je život diametrálne odlišný. Život je ústredná kategória, ktorá sa vyskytuje ako paralela v každom Nietzscheho diele.

Vyššie menované hodnoty, považuje za hodnoty proti životu. Hodnoty, ktoré sú nepriateľské voči životu, ktorý sa vyznačuje tragickosťou a pesimistickou silou.

V diele Zrodenie tragédie z ducha hudby uchopuje Nietzsche život prostredníctvom umenia. Umenie pre Nietzscheho znamená hravosť, hravosť života.

„Vývoj umenia je viazaný na dvojicu živlov apolónskeho a dionýzovského.“ ([1], 15) Tieto dva pudy, či životné štýly, sa vyvíjajú, fungujú jeden tesne vedľa druhého, koexistujú.

Apolónsky živel sa vzťahuje na gréckeho Boha Apolóna, syna bohyně Léto a boha Dia. Je bohom pravdy, krásy, harmónie, zastupuje sen, zdanie. Vyznačuje sa krásou, dokonalosťou, no i vážnosťou či smútkom. ([12], 22) Človek mu nesmie prepadnúť, nesmie presnívať svoj život. Sen sám o sebe, stojí oproti životu, rúca hodnoty života. Sen vzťahujúci sa na apolónsky živel nie je jeho podstatou. Jeho podstatou je božkosť, ktorá vyplýva už z pôvodu boha Apolóna, keďže bol splodený dvomi bohmi. Apolónsky živel vyzdvihuje individualitu oproti celku. Čo sa týka kultúry apolónskeho živlu, vyznačuje sa naivnosťou. V diele Zrodenie tragédie z ducha hudby zarad'oval Nietzsche do tejto kultúry nemeckú romantickú hudbu, ktorá nemá nič spoločné so skutočným životom. A taktiež básnika Homéra, ktorý je podľa neho znakom prevahy apolónskeho živlu. ([1], 19)

Boh Dionýz, syn Semely, dcéry kráľa Kadma a boha Dia, je bohom vína, poézie, tragiky, hudby a najmä reálneho života. Tragika spočíva v osude Dionýza, ktorý každý rok umiera, aby sa znovu narodil. Boh Dionýz reprezentuje opojenie. ([12], 22)

V opojení zaniká individualita a subjektivita apolónskeho živlu, a to tým, že Dionýz sa opíja životom. No opitnosť tu nemožno brať doslovne, pretože v Nietzscheho koncepcii značí poetický stav duše. Z toho vyplýva, že život je spätý s myšlienkou. Boh Apolón neumiera nikdy, netrpí a ani nežije. Je *len* harmonický. Preto nikdy nezažíva Dionýzovu radosť zo života. ([12], 60)

Ďalšou odlišnosťou je i božská umiernenosť Apolóna, ktorú Nietzsche pokladá za nedôstojnú. Pretože život sa nevyznačuje umiernenosťou, ale svojou živelnosťou. Teda nie je jednotvárný, tak možno totiž charakterizovať umiernenosť.

Oba živly neexistujú jeden bez druhého, dopĺňajú sa a vzájomne koexistujú. Apolónsky živel ako prvok individualizácie a sna je akousi formou. Živel dionýzovský zas spôsobom a poňatím života predstavuje obsah. Na základe Nietzscheho tvrdení v diele Zrodenie tragédie z ducha hudby, možno ich koexistenciu analogicky prirovnať k umeleckému dielu, ktorého obsah tvoria určité prvky vytvorené na základe osobitého vnímania umelca. Forma diela zase dodáva dielu prítlačivosť a prvky sna.

Teda ani jeden z týchto dvoch živlov nie je dôležitejší či nadradenejší. Sú si rovnocenné. Na to, aby sme porozumeli umeniu a následne životu, sú potrebné oba živly. Potrebný je prvok sna i prvok živelnosti. Ak je hudba tvorená len podnetom apolónskeho živlu, dionýzovský živel bude zjavne absentovať, hudba totiž stratí svoj pravý ráz. Práve hudba dionýzovská podnecuje človeka k vyjadreniu svojich vnútorných cítení či myšliení. „Teraz sa má podstata prírody vyjadriť symbolicky; je potrebný nový svet symbolov, je potrebná celá symbolika tela, nielen úst, tváre a slova, ale plného tanečného posunu, ktorý všetky údy uvádza v rytmický pohyb.“ ([1], 17)

Splynutím apolónskeho a dionýzovského sa dostávame k ľudovej piesni, ktorej autorom je Archiloch. Archiloch sa týmto svojim počínom dostáva opačnú pozíciu, než Homér.

Archilochos bol lyrickým gréckym básnikom, ktorý sa však snažil skladať básne tak, aby sa recitovali s hudbou. Pri čom Homér bol grécky básnik bez hudby, teda bez živelnosti. Básne skladal iluzórne. ([1], 22) Archilochovou tvorbou „(...) začína sa nový svet poézie, ktorá je v najhlbšom rozpore so svetom homérskeho. (...) pri básnení ľudovej piesne jazyk sa usilovne namáha, aby napodobnil hudbu.“ ([1], 25) Kľúčovým je spojenie hudby a jazyka. Hudba totiž vychádza z vnútra individua, z jeho pocitov, prežívania, je vyjadrením vnútorného sveta individua. Jazyk sám o sebe je len nástroj, ktorý sám osebe nemôže preniknúť do vnútra individua a externalizovať jeho myšlienky. Jedine hudba vychádza z vnútra človeka, nepotrebuje znaky ani symboly, aké používa jazyk. Podľa Nietzscheho je nutné, aby jazyk koexistoval s hudbou, až potom bude môcť symbolmi vyjadriť prežívanie individua. ([1], 26)

Cieľom dionýzovského umenia je poukázanie na dočasnosť javového sveta. Z toho vyplýva, že všetko čo vzniká, rovnako i zaniká. Dionýzovská hudba ponúka človeku pohľad na hrôzy individuálnej existencie, ale nie preto, aby týmto zdesením stuhol. ([1], 27)

Dionýzovská hudba či umenie sa vyznačuje vznešenosťou, čiže hodnotou, ktorá prevyšuje zdesenie, hnus a absurdnosť života. Podnecuje v človeku schopnosť nazerať na život v jeho plnosti. To znamená, že individuum sa tak nezameriava na javy, ktoré nie sú

trvalé. Dionýzovská hudba obracia pozornosť individua na jeho osobné vnútorné prežívanie, ktoré má byť primárne pre jeho žitie.

Nietzsche usudzoval, že hudba a tragédia sú v rovnakej miere výrazom dionýzovského živlu.

Nietzscheho teória o dvoch živloch sa uzatvára myšlienkou, že život však nemôže byť len životom opojenia, pretože individuum by splynulo s javmi, nebolo by v opojení rozlíšiteľné od ostatných individuí. Dôraz je kladený na autenticnosť individua. Život taktiež nemôže byť len životom dionýzovského živlu, pretože primárne sa vzťahuje k tragédii a pesimizmu. Preto, aby človek mal chuť prežívať i tragické či pesimistické, existuje apolónsky živel, ktorý individua podnecuje k vôli chcieť všetko, čo život prináša. ([1], 81)

Tragično v Nietzscheho myslení predstavuje akýsi podnet, ktorý vedie človeka vo forme procesu, k vzniku niečoho nového, čiže k tvoreniu.

Tragédia v gréckom poňatí vyjadrovala spôsob vtedajšieho chápania sveta, spôsob vtedajšieho prežívania sveta. Svet bol chápaný i vnímaný empiricky, čo značilo prítomnosť apolónskeho živlu. Gréci prijatím živlu dionýzovského, prijali i hrôzu života, ktorú však nevnímali ako pesimistickú, ale práve naopak, znamenala pre nich veselosť, veselosť zo života. Gréci tak prijali život.

2. Predsokratovskí filozofi

Ďalej budeme vysvetľovať, prečo si Nietzsche zvolil práve antickú grécku filozofiu ako *zdravú*, a prečo pokladá filozofiu za *pravú filozofiu* len po Sokrata.

Grécko nemožno pokladať za kolísku filozofie sveta, no pre našu kultúru znamená kolísku našej, európskej filozofie.

Filozofia sa do Grécka dostala vďaka obchodným stykom, prebiehajúcim s krajinami východu. Touto cestou sa Gréci filozofii naučili.

Filozofia pre nich však neznačila možnosť prekonať svojich učiteľov a možnosť vyvyšovať sa nad nimi, ale bola pre nich štýlom života.([2], 10) Možno konštatovať, že filozofia pre nich neznamenala nástroj moci, ale bola neoddeliteľnou súčasťou ich formy života.

Nietzsche pokladá antickú filozofiu za *zdravú* z dôvodu, že Gréci nefilozofovali v čase svojho úpadku, v čase zlej situácie národa či obchodu, či v čase kultúrnej krízy, oni totiž filozofovali v snahe porozumieť svetu. ([2], 10)

V diele *Filozofia v tragickom období Grékov* poukazuje Nietzsche na pôvodnú úlohu filozofie, ktorá bola Sokratovou a Platónovou koncepciou rozvrátená. Doslova k sebe kladie predsokratovskú a posokratovskú filozofiu ako dva protikladné typy.

V tejto kapitole budeme interpretovať kritiku Sokrata a Platóna v kontexte komparácie s predsokratovskými filozofiemi. Kritika Sokrata sa vzťahovala na teoretický prístup k svetu, ktorý je spojený s dialektikou. Dôvodom kritiky Platóna zas bolo, že kým filozofi od Tálesa po Sokrata preferovali jednu podstatu sveta, jednu príčinu, z ktorej všetko vzniklo, Platón hlásal dva svety. Svet nepravý, ktorým bol náš svet pozemský a oproti nemu považoval za svet pravý, svet ideí. ([12], 20) Možno konštatovať, že Platón odmietal skutočnosť a svet, v ktorom žil.

Predsokratovskí filozofi sa snažili nájsť akýsi fundamentálny prvok, z ktorého by všetko pozostávalo, a ktorý by teda usporiadal množstvo rôznych fenoménov sveta do jednoty. Tento akt mal predstavovať istotu, ktorá spočívala v nájdení podstaty spájajúcej náhodilé fenomény sveta. Práve toto zameranie sa na fundamentálnu myšlienku je znakom *zdravej* filozofie. Snaha porozumieť a selektovať čo je pre poznanie primárne.

Pre lepšie vysvetlenie toho, v čom videl Nietzsche vznešenosť antických učení, uvedieme ešte antických filozofov, ktorí boli pre Nietzscheho svojim učením kľúčoví.

Nietzscheho *pravá filozofia* sa začína myslením Tálesa z Milétu. Ten bol pre svoju dobu, v 6.storočí p.n.l. priam nadčasový. Jeho myslenie už nebolo mýtické a ani alegorické. V tom zmysle, že prekročil mýty a ponímanie fenoménov sveta z božsko-lidského nazerania.

Táles ako prvý tvrdil, že pralátkou sveta je voda. Teda nie človek, nie bohovia, ale voda je príčinou vecí, príčinou mnohosti sveta. Tu je možné spozorovať analógiu s dionýzovskou jednotou sveta. Všetko je jedno, mnohosť v jednom, jednota v mnohosti. Nazeranie na svet ako na jednotu, to Nietzsche oceňoval. Táles nazerá na svet ako na jednotu, nie ako na individuálne javy, ktoré je potrebné všetky poznať. A tu vidíme i rozdiel s vedou, ktorú Nietzsche odsudzuje. ([2], 18) „Veda sa vrhá bez výberu na všetko viditeľné v slepej túžbe za každú cenu všetko poznať, filozofické myslenie je oproti tomu vždy na stope veciam vhodným vedenia, veľkým a najdôležitejším poznatkom.“ ([2], 22)

Taktiež u Tálesa nachádzal Nietzsche apolónsko-dionýzovský živel, ktorý sa prejavoval v tom, že nie jazyk, ale vnútorné prežívanie je prvotné. Slová a pojmy jazyka slúžia len na

označenie javov. I bez slov by prežívanie a vnútorné nazeranie filozofa existovalo, no slová bez prežívania nie. „Filozof necháva v sebe doznieť všesúzvuk sveta a potom ho zo seba vytvára v pojmoch (...).“ ([2], 23) Z toho vyplýva, že jazyk nemožno pokladať za primárny prvok myslenia predsokratovských filozofov.

Anaximandros z Milétu bol pokračovateľom Tálesa. Zreteľnejšie však uňho badať dionýzovskú tragiku života, o čom svedčí jeho výrok: „Odkiaľ majú veci svoj pôvod, tam tiež musia zaniknúť podľa nutnosti, pretože musia zaplatiť pokutu a byť za svoje nespravodlivosti súdené podľa poriadku času.“ ([2], 24) Z toho vyplýva, že všetko, čo vzniklo alebo vznikne je odsúdené na život a na smrť. „Odpykávame zrodenie za prvé životom, za druhé umieraním.“ ([2], 25) Vznik a zánik sa vzťahuje na javy, ktoré majú nejaké konkrétne, určité vlastnosti. Pralátka má vlastnosti neurčité, jej podstata je obsiahnutá vo všetkých častiach javového sveta, ktorým je príčinou ich vzniku. Z tohto dôvodu nemôže ani vzniknúť ani zaniknúť. ([2], 25)

V Anaximandrovom pojednávaní o večnom vznikaní a zanikaní videl Nietzsche myšlienky o večnom návrate.² „(...) vždy znova sa bude takýto svet pomínuteľnosti tvoriť (...).“ ([2], 27) Teda neustále totiž vzniká to, čo vzniknúť nemalo. Anaximandrov prístup k bytiu bol zjavne pesimistický, a navyše vidieť uňho zameranie sa na pojmy

Opačný prístup, no v náväznosti na Anaximandrové tézy, hlásal ďalší antický filozof, Herakleitos. „Videl som nie potrestanie vzniknutého, ale ospravedlnenie vznikania.“ ([2], 29) Teda jedná sa o pozitívnejší prístup k bytiu.

Môžeme konštatovať, že Nietzscheho a Herakleita spája množstvo spoločných prvkov uvažovania. Jedným z nich je spochybnenie pojmov pre ich statickosť, o čom svedčí i Herakleitov výrok: „Používate mená vecí, akoby mali trvanie; ale ani prúd, do ktorého po druhý krát vstúpíte, nie je ten istý ako ten prvý.“ ([2], 30) Čiže fungovanie sveta je založené na dynamickom princípe, a nie statickom.

Ďalším dôkazom podobného zmýšľania je i odmietanie rozumu v prospech intuitívneho³ nazerania na svet, ktoré obaja filozofi preferovali.

---

² Večný návrat je doslova zákon života, ktorý určuje priebeh všetkých udalostí. Všetko čo sme už raz prežili sa znovu vracia, pretože to chceme, pretože tak pritakávame životu. Ak sme schopní prežívať život živelne, pociťujeme radosť z celého spektra zážitkov, ktoré nám život prináša. Jedná sa teda o stav vôle, pretože naša vôľa chce znovu prežívať radosť. Radosť pociťuje len ten, kto sa teší zo života, čiže prijíma jeho veselú i tragickú stránku. ([12], 35)

³ vid' kapitola 4

„,Poznaj sám seba“; a inak nikoho.“ ([2], 44) Týmto svojim výrokom nadradil Herakleitos jednotlivca, či individuum, a jeho potreby nad masy ľudí, i nad morálne imperatívy spoločnosti. Znovu stret s Nietzsche.

Za spoločné možno pokladať i koncepcie o tvorivom vznikaní. Nietzsche pokladal vznikanie za tvorivosť, ktorá je opakom bytia. Bytie je niečo statické a mŕtve, pričom vznikanie či tvorenie je dynamické a živé.

Herakleitos zas považoval vznikanie za výsledok sporu, večného boja protikladov. Vznikanie chápal Herakleitos „(...) vo forme polarity ako rozdelenie sily do dvoch rôznych, protikladných a k znovu zjednoteniu sa usilujúcich činností. Neustále sa rozdvôjujedna kvalita sama so sebou a delí sa vo svoje protiklady. A tieto protiklady usilujú opäť k sebe.“ ([2], 32)

Tieto Herakleitove tézy možno považovať za potvrdenie Nietzscheho teórie o apolónsko-dionýzovských živloch. Ako sme už spomenuli v prvej kapitole, tieto dva živly rovnako predstavujú dva protiklady, ktoré sú princípom všetkých vecí sveta.

„Svet je hra Dia alebo fyzikálne vyjadrené: hra ohňa so sebou samým, (...)“ ([2], 36) Herakleitos taktiež pokladal za pralátku sveta jeden z prírodných živlov, a to večný oheň. Oheň, ktorý nadobúda funkciu umelca, ktorý stavia a búra svoje umelecké dielo, ktorým je svet. Oheň je Herakleitom subjektivizovaný, preto zrejme Nietzsche usúdil, že Herakleitos o ňom píše v metaforách. ([2], 36)

Možno usúdiť, že Herakleitos považoval svet za jednu tvorivú hru protikladov. Z toho dôvodu Herakleitos neodsudzoval tragickosť či beznádejnosť života. Ďalej hlása, že nemáme tejto myšlienke o hre rozumieť „(...) pateticky a už vôbec nie morálne!“ ([2], 43) Hra je v jeho poňatí akýsi živelný tvorivý prvok, nepodliehajúci logike či morálnemu imperatívu. K svetu možno pristupovať len na základe tvorivého uhla pohľadu.

Svet taký, ako ho poznáme, je len neustálym bojom protikladov, či apolónsko-dionýzovských živlov. A toto pokladá Nietzsche za *pravdu*⁴. Morálne pojmy sú len ilúziou, ktorej sú masy ľudí podriadené. Svojimi výrokmi na adresu morálky, zastával Herakleitos stanovisko jasne mimo morálnych zákonov ľudských más. Týmto posledným spoločným znakom by sme uzavreli časť o Herakleitovi.

Ďalším známym predstaviteľom predsokratovskej filozofie, ku ktorému sa Nietzsche vyjadril bol Parmenides. Nietzsche ale Parmenida kritizoval, a to pre jeho filozofiu, ktorú možno považovať za metafyzickú. Parmenidovo učenie sa nezakladalo na tvrdení, že príčinou vzniku sveta a bytia je pralátka.

---

⁴ Vid'. 4. kapitola

Parmenides už bytie nechápal ako čosi neustále sa dejúce a nastávajúce, ale ako čosi, čo je trvalé, stále. Nevzťahuje sa k nijakému tvorivému princípu. „To, čo je pravdivé, musí byť večne prítomné, o ňom nemôže byť povedané bolo a bude. (...) Všetko, o čom sa môže povedať bolo alebo bude, nie je, o existujúcom sa však nikdy nemôže povedať nie je.“ ([2], 54) Teda išlo o metafyzicky ponímanú diferenciáciu pojmu bytia a nebytia.

Pojmy bytie a nebytie sú podľa Nietzscheho príliš všeobecné, preto nie sú postačujúce pre konkrétnejšie závery: „(...) a vôbec, slovo bytie označuje len najvšeobecnejšiu reláciu, ktorá spája všetky veci rovnako tak, ako slovo nebytie.“ ([2], 58)

Parmenides stotožňoval bytie s myslením. Jedine tak možno nazerať na svet, pretože zmysly sú klamlivé. „Nenasledujete len obmedzené oko,“ (...), „nie chlácholivým sluchom alebo jazykom, ale len silou myšlienok skúšajte!“ ([2], 55) Parmenidova filozofia bola postavená na pojmoch, ktoré by mali byť čo najuniverzálnejšie. Pojmy tak nadradil nad svet fenoménov. Názorný svet chápal len ako zdanie, pretože javy sú premenlivé. „Celá ona mnohosť a pestrosť skúsenosti primeranej známemu svetu, zmena jeho kvalít, poriadok v jeho hore a dolu, je odvrhnutý nemilosrdne stranou ako obyčajné zdanie a blud.“ ([2], 127)

Ďalším predsokratovským filozofom, o ktorom sa Nietzsche v diele Filozofia v tragickom období Grékov zmieňoval, bol Parmenidov žiak Zenón. Zenón sa zaoberal otázkou bytia a nekonečna. Zaviedol pojem apórie, ktorého zmysel sa vymyká zmyslu skutočného sveta. Nietzsche tvrdí, že: „Tu by sa malo predsa objasniť, ako málo sa týmito pojmami dotýkame srdca vecí alebo rozuzľujeme uzol reality: zatiaľ čo Parmenides a Zenón naopak sa drží pravdy a univerzálnosti pojmov a názorný svet, ako protiklad pravých a všeobecne platných pojmov, ako objektivizáciu nelogického a rozporuplného, odhadzujú.“ ([2], 62) Učenie Zenóna možno považovať za učenie stojace celkom mimo skutočného sveta, pretože Zenónovo poňatie bytia nemá v reálnom svete svoj ekvivalent. Taktiež ho možno považovať za nedokázateľné.

Túto kapitolu uzavrieme posledným predsokratovským mysliteľom, ku ktorému sa Nietzsche vyjadril. Bol ním Anaxagoras, v ktorého učení považoval Nietzsche za kľúčový znovu princíp umeleckého tvorenia sveta. Išlo o nekonečno semien, ktoré predstavovali substanciu, a zlučovali sa prostredníctvom sily označenej ako nús. Nús je príčinou ich pohybu, zlučuje a odlučuje substancie, no nie na základe morálneho princípu, ale svojou svojvôľou. ([2], 74) Substanciu „...uchopil dobrovoľne, pohyboval a posúval ju podľa ľubovôle, skrátka nad ňou panoval.“ ([2], 80) Prvok nús je nepodmienený, neriadený príčinami a ani účelmi. Jedná sa len o umeleckú hru, umelecký akt. Tento umelecký akt

spočíva v tvorivej hre so životom, ktorá pre Nietzscheho značí opak vedy a filozofie, ktorých metódy hru naopak vylučujú.

Možno konštatovať, že Nietzschemu imponovalo na uvedených filozofoch i ich básnické vyjadrovanie, ktoré pokladal za vznešené. Uvedených filozofov antiky pokladal za pravých filozofov. Ako poslední totiž filozofovali o skutočnom svete, neutiekali sa do iných svetov.

3. Teoretický človek

Príchodom Sokrata a jeho dialektiky a morálky⁵ bol tento svet pravej filozofie minulosťou. Dialektika neponúka žiadne konkrétne tvrdenie, či riešenie problému, ale jej zámerom je predviesť iným, že nevedia nič. „Dialektika depotencuje intelekt svojho protivníka.“ ([3], 17) Veď dokonca i sám Sokrates hlásal, že nič nevie. Žeby prvý náznak pokusu o potlačenie individuality?

„Podľa Nietzscheho je Sokrates prototypom teoretického človeka, pretože chcel, aby bol človek pomocou umenia otázok uvedomelý.“([12], 63) Pre tento typ človeka už nie je primárnym poznanie univerzálne, jednotné, všeobecné, tak ako sme ho definovali u filozofov antiky. Tento typ človeka sa snaží vytvoriť poznanie špecifikované, teda kategorizuje poznanie na jednotlivé typy poznania.

„Vypočítateľnosť sveta, vyjadriteľnosť všetkého diania formulami- je to skutočne „pochopenie“? Čo by potom bolo pochopené v hudbe, keby bolo spočítané všetko, čo je v nej vypočítateľného a zhrnutel'ného do formuliek?“ ([10],45) „Jedna vec je život, iná vec je predstava, čo o ňom máme.“ ([12], 19) Preto nemožno zlučovať tieto dve opozitné nazerania. Možno poukázať na to, že podľa Nietzscheho je nutné, aby sa človek orientoval primárne na svoj život. Myslenie o svete je nebezpečné najmä vtedy, keď vychádza zo systematickosti. Z daného vyplýva, že praktická stránka myslenia ustupuje v prospech teoretickej.

Teoretickí ľudia sa snažia o poznanie najmä pre vidinu moci v ňom. Človek je ochudobnený o silu fyzickú, vďaka ktorej by mohol prežiť v divokosti prírody. Vybudoval

---

⁵ vid'. 5 kapitola

si však pud k poznávaniu, pretože zistil, že disponuje silou psychickou, čiže intelektom, ktorý v konečnom dôsledku prevyšuje silu fyzickú.⁶ ([4], 8)

Moderní ľudia „sú hlboko ponorení do ilúzií a snových obrazov, ich oko kľže len po povrchu vecí a vidí „formy“, ich cit nikdy nevedie k pravde, uspokojuje sa s prijímaním podnetov a akousi tápavou hrou na chrbte vecí.“ ([4], 9)

Pojem ilúzia je ďalšou Nietzscheho kategóriou, ktorú však možno poňať v dvoch zmysloch. V prvom prípade sa jedná o ilúziu odkazujúcu na život. „Projekcia ja umožňuje spútať sa s existenciou.“ ([12], 61) V druhom prípade sa jedná o ilúziu, ktorá značí dekadenciu. Vzťahuje sa na snahu o pravdivé poznanie prostredníctvom pojmov.⁷ Pojmami človek nedokáže zachytiť život, pretože pojmy nepostihujú jednotlivé veci, ktoré sa totiž neustále stávajú, ktoré nie sú statické. „Domnievame sa, že vieme o veciach samých, hovoríme o stromoch, farbách, snehu a kvetoch, a predsa nevlastníme nič než metafory vecí, ktoré pôvodným bytostiam vôbec nezodpovedajú.“ ([4], 12) Má teda vôbec zmysel hovoriť o veciach a označovať toto hovorenie o veciach za pravdivé? Nastoľuje sa otázka vzťahu jazyka k pravde.

4. O pravde, intelektu a intuícii

Ako sme už spomenuli, pravda v Nietzscheho poňatí predstavuje iluzórnu kategóriu. Pravda nadobúda iluzórny charakter tak, že človeku je prostredníctvom pravdy skutočnosť skresľovaná. Človek sa nazdáva, že dokáže zachytiť podstatu vecí, a že ju dokáže adekvátne pojmovo postihnúť. Avšak človek nikdy neprenikne k podstate vecí, pretože disponuje len schopnosťou nazerať na dané objekty. Preto jeho pojmový aparát nie je usposobený k tomu, aby dokázal pojednávať a rozhodovať o objektívnej pravde. Z toho dôvodu vedie jeho usudzovanie k nepresnosti, o ktorú sa však snaží. Nielen že individuuum život takýmto spôsobom vníma, ale ho takto i poníma. Svojim povrchným nazeraním.

Pravda je podmienená morálnym imperatívom. Z toho vyplýva, že problematika pravdy je, v Nietzscheho podaní, verejného charakteru. Pravdu chápe ako lož, ktorá však nie je vedomá či cielene ako lož skonštruovaná. Problém sa týka používania pravdy, stala sa totiž nástrojom zvyku. ([4], 10)

---

⁶ vid'. tiež Francis Bacon, Nové organon, Svoboda, Praha, 1990

vid'. tiež Arnold Gehlen, Duch ve světe techniky, Svoboda, Praha, 1972

⁷ Ilúzia sa viaže i na náboženstvo a morálku. Vid'. kapitola 5. a 6.

Človek používa pojmy, abstrahované výrazy, zaužívaným spôsobom, vtedy sa už nezamýšľa nad obsahom pojmov, pretože ich považuje za „pravdivé“, keďže boli rovnakým spôsobom používané predchádzajúcimi generáciami. „Z pocitu, že je zviazaný považovať jednu vec za červenú, druhú za studenú, tretiu za nemú, prebúdza sa v ňom morálne, k pravde sa vzťahujúce hnutie: na protikladu ku klamárovi, ktorému nik neverí, ktorého všetci vylučujú, demonštruje si človek všetko, čo je na pravde úctyhodné, dôveryhodné a prospešné.“ ([4], 14)

Možno konštatovať, že pre Nietzscheho bola problematika pravdy úzko spätá s otázkou morálnej prospešnosti či škodlivosti. Dobrý a zlý následok, to je dvojica hodnôt, ktorá tu figuruje. „Požiadavka pravdy znamená: nečih ľudom podvodom nič zlého.“ ([4], 56) Z daného vyplýva, že úlohou pravdy bolo ukotvenie pokojného spoločenského nažívania ľudí. Pravda sa tak stala záujmom ustráchaných más.

Nietzsche si podložil svoje kritické tvrdenia týkajúcich sa pravdy upozornením, že ľudské poznanie je antropomórfne. Je zrejmé, že si človek prispôbil svet vzhľadom k svojej vlastnej schopnosti nazerať naň. Vytvoril pojmy, ktorým on dokáže rozumieť a pamätať si ich znenie, pojmy ktoré sa stali nástrojom a spôsobom ako systematizovať a kategorizovať svet. ([4], 22) Lenže, ako uviedol Nietzsche, pojmy sú metaforického charakteru, no človek na to pozabudol a prikladá im pravdivú hodnotu. „Zabúda teda na metaforickosť pôvodných názorových metafor, a berie ich ako veci samé.“ ([4],17)

Človek sa používaním „pravdivých“ pojmov vzdáľuje životu. Už ani nenazerá na seba samého ako na subjekt, ktorý je originálny, tvorivý, konkrétne v zmysle tvorenia svojho vlastného života.

Pojmy si vyžadujú presnú definíciu, presné vymedzenie. Odstránené sú individuálne rysy objektov v prospech prvkov rovnakých, nemenných, čím sa stráca jedinečnosť. V jednom pojme je zastúpených množstvo znakov, ktoré má objekt spoločné s ostatnými svojho druhu. Východiskom pojmov je systematický intelekt.⁸

Inak je to s tvorbou umelca. Umelec je vedený inštinktom, čiže svojím vlastným vnútorným pudom.

Umelec je umelcom ak je originálny, teda jeho diela sú vyjadrením jeho autentických dojmov, jeho vlastných pocitov či podnetov. Akonáhle by sa umelecké dielo opakovalo, znovu by bolo vytvorené dielo identicky rovnaké s už existujúcim dielom, stratilo by svoju

---

⁸ vid'. tiež Ernst Cassirer: *Filosofie symbolických forem* : Jazyk : I. diel. Praha : OIKOYMENH, 1996. - 302 s. - ISBN 80-86005-10-0.

individuálnosť, a tým i svoju hodnotu, hodnotu v zmysle vo vzťahu k životu. ([4], 25)
Individuálnosť jednotlivca odlišuje od masy, od davu.

Umelec teda predstavuje subjekt, ktorý si vytvára sebe vlastnú pravdu podmienenú jeho vnútorným prežívaním.

Teda je zjavný kontrast medzi tvorivým umelcom a človekom systematickým. Odlišnosť je v tom, že umelec po nikom svoju schopnosť nepreberá, pričom človek systematický preberá pojmy i spôsoby vyjadrovania sa. Rozdeľuje ich i principiálnosť. Kým pre systematickosť sú charakteristické princípy morálky, ktoré nie sú v súlade so životom, pre umenie sú typické princípy nie morálky ale života.

Všetky objekty sveta sú vo vzájomnom vzťahu. Na človeka pôsobia len ich účinky, ktoré Nietzsche označil ako relácie. „Poukazujú teda všetky tieto relácie vždy znovu len k sebe navzájom a vo svojej podstate sú pre nás nezrozumiteľné; len to, čo k nim pridávame, čas, priestor, teda vzťahy sukcesie a čísla sú nám na nich naozaj známe.“([4], 20)

Ako sme už uviedli, človek vníma svet povrchno, len prostredníctvom zmyslov, tak ako umelec. Je preto nutné oslobodiť sa od systematických schém, od pojmov, a nechať sa viesť intuíciou, ktorá je výhradne subjektívnou záležitosťou. Poznanie vnuknutím, a nie vopred nalinajkované poznanie je tým, o ktoré by sa mal človek opierať. Človek intuitívny by mal nahradiť človeka rozumného. Totiž prijíma život taký aký je, teda život krásny i keď zdanlivý⁹, nepojmovo postihnuteľný, čo však človek rozumný nedokáže prakticky uplatniť.

Pre charakteristiku intuitívneho človeka je príznačná sila a radosť k životu, pretože on prežíva s radosťou i utrpenie. „Keď ho prepadne ozajstná prietrž mračien, zahalí sa len tesnejšie do plášťa, a pomalým krokom tým nečasom odchádza.“ ([4],27)

Práve týmito predpokladmi, by mali disponovať i „uzdravení“ filozofi, ktorí by tvorili koncepcie o skutočnom svete, no na základe intuície by pochopili kde sa nachádzajú hranice ľudského poznania. Na základe toho by sa žiaden filozof nesnažil o absolútne poznanie, pretože by vedel, že by tak prestal rozumieť životu, začal by sa vzdávať životu. Pokus o absolútne poznanie je nemožný, snaha oň vedie človeka len k pesimizmu v zmysle následnej nedôvery voči svetu, ktorý sa svojou tvorivou menlivosťou javí človeku ako bez zmyslu. Radosný „(...) filozof poznáva reč prírody a hovorí: „potrebujeme umenie“ a „stačí nám len časť vedenia“ .“ ([4], 33)

---

⁹ Pojem zdanlivý odkazuje na pojem iluzórny, teda Nietzsche na jednej strane vyčíta iluzórnosť poznania, no vo vzťahu k životu, k jeho prežívaniu, je ilúziu naopak nutné prijať. Inak by sme našu existenciu odňali od života ako takého. „Človek musí dokonca chcieť ilúziu- práve to je tragické.“ ([4], 29)

V kontexte s doterajšími tvrdeniami chceme poukázať na vzťah filozofie s vedou a s umením. „Je to umenie svojim účelom a svojimi výsledkami. Ale prostriedky, uchopovanie pomocou pojmov, zdieľa s vedou.“ ([4], 35) Je známe, že množstvo filozofických tvrdení je nedokázateľných, no Nietzsche i tak nadraduje filozofiu nad vedu. A toto tvrdenie spočíva vo formálnej stránke filozofického vyjadrovania sa, ktoré Nietzsche prirovnáva k umeleckému prejavu. Filozof: „Poznáva básnením a básni poznaním.“ ([4],35)

Básnenie predstavuje prvok estetický, používanie pojmov zas prvok intelektuálny. To, čo je estetické je i krásne a vznešené, rovnako ako živel apolónsky. Intelektuálny prvok je zas relatívny. Preto Nietzsche nadraduje estetickosť nad intelektuálnosť. ([4],35), „...málo dokázaná filozofia Herakleitova má väčšiu umeleckú hodnotu než všetky vety Aristotelove.“([4], 35)

5. Kritika morálky

V spojitosti s poznaním a pravdou sme sa v predchádzajúcej kapitole zmienili aj o morálke. Morálka je taktiež jednou z ťažiskových problematík Friedricha Nietzscheho, odkazujúcich na úpadok európskej spoločnosti.

Pre zadefinovanie javu, akým je morálka, sme si nezávisle od Nietzscheho zvolili poňatie Karla Jaspersa, ktoré je uvedené v diele *Otázka viny: príspevok k nemeckej otázke*. I keď nie je jednoduché morálku zadefinovať, v uvedenom diele je dôsledne uchopená. Morálka je tu poňatá ako praktická problematika, pretože ju evidujeme na základe prístupu ľudí k sebe navzájom, ale i na základe prístupu človeka k sebe samému. Morálka je sociálnym úkazom, teda je výtvorom spoločnosti. I keď sa primárne jedná o vnútorné prežívanie jedinca, i o jeho vnútorný súd seba samého, následky morálnej viny sa prejavujú i vo vonkajšom živote.

Základom morálky je morálny imperatív, čiže človek vždy musí konať morálne. Človek je limitovaný nutnosťou konať dobro, a byť tak prospešný pre celú spoločnosť. Ak nekoná dobro tak koná zlo. Ak koná zlo, jeho konanie nie je bez následku. Pocit viny či odsudzovanie sú ľahšie morálne sankcie.¹⁰ V histórii však došlo i k ukrutným trestaniam nemorálneho konania. Veľmi často sa v tomto kontexte hovorí o cirkvi. Mnoho ľudí bolo

---

¹⁰ Seminár: Úvod do etiky, vyučujúci: Ľubica Predanociová, PaedDr., PhD., 1. ročník, ZS.

nezmyselne obvinených a mučených práve príslušníkmi cirkvi. Známe je najmä upaľovanie čarodejníc. Bola to snaha potlačiť individualitu slobodného jedinca vytrčajúceho z davu.

Prečo by mal človek niečo také zažívať? Veď ten, čo trestá je predsa tiež človekom, ktorý sa však snaží obmedziť slobodu iného individua.

Dobro a zlo predstavuje dva statické prvky, ktorými je každý člen spoločnosti povinný sa orientovať. No pre Nietzscheho predstavujú dobro a zlo, dualitu hodnôt, vzťahujúcu sa na morálku z jej historického hľadiska.

Morálka sa odovzdáva z pokolenia na pokolenie výchovou. Pri výchove nečerpá človek zo svojej vlastnej skúsenosti, ale učí sa konať podľa vzoru iných. Je i pod prísny dohľadom iných, ktorí dbajú na jeho prijatie morálnych princípov. Úlohu autorít zohrávajú či už rodičia, škola, spoločnosť, v ktorej človek rastie. Tu už sa objavuje teoretické hľadisko, prevyšujúce praktickosť. Keďže morálka je otázkou výchovy, je plná predsudkov. Je nutné sa ich zbaviť. Hneď objasníme prečo.

Problémom je východisko udržiavania morálky, a to tradícia. „Kde nerozkazuje žiadna tradícia, neexistuje mravnosť.“ ([7], 5) To znamená, že nad morálnym konaním sa nik nezamýšľa. Dalo by sa povedať, že sa jedná o zabudnutie významu morálnych konaní, kvôli čomu sa z nich stal zvyk.

Zvyk nadobúda svoju účinnosť neustálym opakovaním. Každým dňom sa kládol dôraz na určitý druh konania. Na počiatku boli akési činy, ktoré boli prospešné „pôvodne chválili a nazývali dobrými tí, ktorým sa preukazovali, teda tí, ktorým boli prospešné; neskôr sa na tento pôvod chvály *zabudlo* a neegoistické skutky, pretože sa vždy zo *zvyku* chválili ako dobré, jednoducho sa aj považovali za dobré — akoby boli samy osebe niečím dobrým.“([9],361)

V nadväznosti na Schopenhauera poukazuje Nietzsche na vysvetlenie rozdielu medzi morálkou egoistickou a altruistickou, ktorý je však len zdanlivým rozdielom.

Schopenhauer pokladal morálku za nezmyselnú, pretože celý „svet je následkom vôle“. (12, 44) Nietzsche sa zameril na etymologický aspekt slova ego. „Predne Nietzsche prehlasuje, že chovanie, ktoré sa bežne chápe ako „egoistické“, také vôbec nie je, pretože v ňom nejde o skutočné ego: „Pudy, ktorých pôsobenie je nazývané najviac sebecké, sú sebecké najmenej, napr. žiadosti jedla, pohlavie, bohatstvo. Tu sa na určité *seba* ešte vôbec nemyslí, ale len na udržanie jedného exemplára druhu „človek“ .“ ([6], 79) Teda hlavným aspektom je snaha individua zachovať si svoju vlastnú existenciu. No nie na úkor iného jedinca, pretože tým by bola narušená jeho vlastná sloboda, sloboda ega. Bol by totiž ako existencia závislý od iných existencií, bez nich by nemal šancu prežiť. Vzťah individua

k jeho životu by nemal zahŕňať žiadneho sprostredkovateľa, ktorým by bol tento vzťah determinovaný. ([6], 80)

Pri preferovaní altruistického spôsobu správania sa je individuum taktiež neslobodné. Jeho konanie sa totiž vzťahuje k potlačeniu svojej vôle a svojho života, ktorý je tak podmienený zameraním sa na život iného individua. „Navyše, ak je obrat k druhým rovnoznačný s obratom od seba, potom druhí vystupujú skôr ako náhrada ja, a nie ako druhí v pravom zmysle slova.“ ([6], 80) Snaha o to, aby sa mali iní lepšie, je pre altruisticky správajúce sa individuum prioritou jeho existencie. ([6], 81)

Dôvodom, prečo Nietzsche poukazuje na oba typy morálnych prístupov je, že v konečnom dôsledku nie je medzi nimi rozdiel. Tým, že je individuum egoistické v pôvodnom zmysle slova, tak ponecháva priestor iným na ich život, čím je prítomný prvok altruizmu. A naopak, tým, že je individuum altruisticky zamerané je zároveň i egoistické, pretože zasahuje do života iného individua, ktoré uprednostňuje pred svojimi potrebami. Koná tak však zo záujmu zachovať svoju vlastnú existenciu, čo je princíp egoizmu. ([6], 80)

Oba morálne princípy tvoria spolu jednotu. No spoločnosť ich zámerne rozlišuje. „Morálka, ktorá káže nesebeckosť ako univerzálne riešenie, spôsobila podľa Nietzscheho svojou strnulosťou a necitlivosťou ďalekosiahle škody, pretože zatracovala i potrebné hájanie vlastných záujmov, a nabáda teda k pochabému sebazapreniu; prehlásila za zlo i tvorivý egoizmus, zatiaľ čo nesebeckosť vrátane slabošskej neschopnosti byť sám sebou vyhlásila za dobro o sebe.“ ([6], 82) Znova dôkaz o povrchnom nazeraní spoločnosti na poznanie, ktoré vedie až k zabsolutizovaniu pravdy, k ilúzii.

Na to, aby Nietzsche podložil svoje tvrdenia o úpadku morálky, poukázal na pôvodný zmysel daného javu, ku ktorému sa dopracoval za pomoci metódy genealogickej. Kľúčovým bodom je historický aspekt, z hľadiska ktorého je na morálku nutné nazeráť. Svojim postupom zistil, že sa pôvodne nevzťahovala na ľudí slabých, na plebs, na ľudí bez vznešeného ducha. Tvrdenie, že má niekto vznešeného ducha znamená, že „nazerá na veci s nadhľadom“, čiže individuum veci nevníma ako nemenné či absolútne teoreticky uchopené. ([12], 63)

Vznešenou dušou disponovali aristokrati, ktorí si stanovili morálku ako svoju výsadu. Za dôvod možno považovať i snahu o výrazne odlíšenie sa aristokracie od plebsu, od nižších vrstiev. Na základe uvedeného možno usúdiť, že fundament morálky vychádzal zo stavovského členenia obyvateľstva. ([9], 362)

Z daného vyplýva ďalšia dichotómia. Jedným pólom je morálka pánov či vznešených a druhým zas morálka otrokov, stádová morálka.

Ťažiskom Nietzscheho kritiky je resentment otrokov, ktorý nastáva z neuspokojivej situácie slabých, ktorí sa búria voči tomuto faktu. Ich vzbura sa týka prítomnosti, ktorú chcú zmeniť pre budúcnosť. Tak vznikla ich morálka, ktorá bola reakciou na morálku pánov, ktorí, ako sme už uviedli, disponovali vôľou k moci, vôľou tvoriť vlastné hodnoty či svoj život. ([6], 89)

Vôľa k moci značí, že individuum je silné, že ono doslova chce a môže, má vôľu môcť žiť, konať, vytvárať činy. Atribút „silný“ značí aj fyzickú silu, ale najmä silu v tom, že individuum disponuje silou prežívať život dynamický, ono totiž chce žiť, bojuje v živote, na základe svojej vôli žiť. Tento človek koná to, čo chce on sám, a nie čo musí, pretože to chce niekto iný. On je totiž slobodný, nie je viazaný nijakými statickými ustanoveniami, preto je jeho morálka tvorivá. „Kým celá vznešená morálka vyrastá z triumfujúceho pritačkávania sebe samej, morálka otrokov vopred odporuje tomu, čo je „mimo“, čo je „inak“, čo je „nie sama“: a *toto* nie je jej tvorivým činom. ([9], 365) Teda slabí sa vyznačujú svojou vôľou k tak zvanej „ne- moci“. Slabí jedinci nie sú preto spôsobilí tvoriť svoje hodnoty. Sú plní hnevu, ktorý sa stal ich reakčným tvorivým princípom, vedúcim k pomste. Pomsta „(...) spočíva v myslení v termínoch nenávisti a túžby vyrovnať účty“. (12, 62) Ide o akýsi stav, kedy je konanie slabých jedincov vedené nenávisťou v snahe vyrovnať si účty so silnými. Z daného vyplýva, že nie činy ale pomsta je prioritou života slabých.

Čo sa týka morálky silných, je antonymom morálky slabých. Pre tento typ morálky je príznačná aktivita, ktorej výsledkom sú činy. Môžeme konštatovať, že morálka silných je teda morálkou nadradenou, pri čom morálka slabých je na nej ontologicky závislá. ([6], 90) Je totiž len reakciou na morálku silných. Z toho vyplýva, že by inak, ako len na podnet niečoho na čo by mohla reagovať, nevznikla Morálka slabých potrebuje pre svoju existenciu akýsi vonkajší popud, pretože sama od seba by nikdy nevznikla. Morálka silných nie je nijakým spôsobom determinovaná morálkou slabých. Možno zdôrazniť, že morálka slabých je jasným príkladom úpadku či príkladom odklonu od hodnôt života.

Nietzsche svoje tvrdenia o dvojakej morálke podkladá udalosťou z histórie, akou bol stret Židov a Rimanov. Rimania predstavovali antické hodnoty, antickú tradíciu, ktorá vznikla z radosti zo života. Židia predstavujúci kresťanské hodnoty, ktorých by bez antickej tradície nebolo. Nietzsche obviňuje Židov, pre ich úspešnú snahu prevrátiť všetky pôvodné hodnoty. „Práve Židia sa priam s desivou dôslednosťou odvážili prevrátiť ponímanie hodnôt (dobrý =vznešený =mocný =pekný =šťastný =bohom milovaný) a s najhlbšou

nenávisťou (...) sa držali toho, že „iba biedni sú dobrí, iba chudobní, bezmocní, jednoduchí sú dobrí, iba trpiaci, nemajetní, chorí, škaredí sú jediní *zbožní*, jediní blahoslavení, iba pre nich jestvuje spása— naproti tomu vy, vy vznešení a mocní, vy ste na veky vekov zlí, ukrutní, oplzlí, nenásytní, bezbožní, vy budete tiež naveky nešťastní, prekliati a zatratení!" ([9], 364) Jedná sa teda o opozitné zmýšľanie od základu, ktoré tak vedie k opozitnému tvoreniu.

To, čo otrokov či slabých jedincov stmeluje je nie len spomínaný resentment, ale i súcitenie medzi jedincami rovnakého stavu. Jedná sa o nebezpečný faktor, ktorého tendenciou je schopnosť meniť hierarchiu hodnôt. Hierarchia je usporiadaním hodnôt, priorít od preferovaných k tým menej dôležitým. ([11], 365)

Ak človek pociťuje súcit, považuje nižšie hodnoty za primárne, a uprednostňuje jednotlivcov slabých. Súcit morálny upína pozornosť spoločnosti na človeka slabého, plachého, ktorý tak vyvoláva empatické vcítenie sa. To spôsobuje odklon od silného človeka, teda tvrdého, odvážneho. Ak patríme my medzi silných ľudí, pociťujeme vinu, že sa máme dobre, na rozdiel od tých slabých. „Mali by sme sa naučiť (...) na žiali druhých stavať samých seba (...).“ ([7],16) Sila či slabosť sa prejavuje v schopnosti žiť život. No na základe preferovaného morálneho nazerania spoločnosti, vstupuje do svedomia silných pocit viny.

Svedomie je dôležitou morálnou inštanciou. Vždy, pri každom rozhodovaní sa, musí individuum zvažovať, aké následky bude mať jeho konanie. Vo vzťahu k sebe samému musí zvážiť, či bude za svoj počin pociťovať vinu či zadosťučinenie.

Pojem súcit prevzal Nietzsche od Schopenhauera, ktorý súcit vykladal ako stav, kedy si všetky individua uvedomujú, že všetky sú determinované absurdnosťou živelnej vôle. Tieto individua stmeluje negatívny postoj k životu, preto súcit povýšili na hodnotu. ([12],44)

Súcit v Nietzscheho koncepcii predstavuje dve poňatia. Prvé poňatie sa týka súcitu, ktorý vychádza z kontextu uchovania života. „ Spočívá v tom, že ak sme silní, nedrtíme slabých.“ ([12],42) Druhé poňatie súcitu treba však charakterizovať ako negatívny pud, ktorý značí biedu, slabosť. „Súcit, pokiaľ skutočne spôsobuje utrpenie- a toto tu bude našim jediným uhlom pohľadu- je slabosťou.“ ([7],15) Nietzsche kritika sa vzťahovala k súcitu vyplývajúcejmu zo slabosti, pretože vzhľadom na spoločnosť a individua je niečím negatívnym, škodlivým. Totiž v prvom prípade silný človek nijak nedeterminuje slabého človeka, nijakým spôsobom ho ani neobmedzuje.

No druhý prípad predstavuje hodnotou proti životu. „(...) jedinec, ktorý je slabý, bez odvahy, bez veľkosti, žiada v mene ľudstva, aby bola rešpektovaná jeho slabosť tak, že vyvoláva hanbu u tých, ktorí sa majú lepšie.“ (12, 42) Z toho vyplýva, že takáto morálka, takéto motívy jednania sú prospešné len pre záujmy slabých jedincov. Je preto zrejmé, že východiskom daného jednania musia byť omyly. „Všetky jednania sa hodnotením navracajú, všetky hodnotenia sú buď naše vlastné, alebo prevzaté. To druhé je ďaleko častejšie“ ([7], 13) Znovu dôraz na neautentickosť a zvykovosť morálnych rozhodnutí.

Silný človek je opäť vzorom, vyznačuje sa okrem iného svojou priamosťou, čo znamená, že všetky jeho činy sú bez postranných úmyslov. Keď sa smeje, tak sa smeje preto, že cíti chuť smiať sa. Človek slabý je však opakom, pretože jeho konanie je vždy ovplyvnené týmito postrannými úmyslami. Toto tvrdenie značí snahu prispôbiť si význam tak, aby bol účelný pre potreby slabého jedinca.

Ďalej sa Nietzsche snažil poukázať na klamlivý výsledok zapríčinená nepresnou interpretáciou. V časti diela Genealógia morálky, ktorá je uvedená v Antológii, spomína Nietzsche pôvod pojmu čistý a nečistý. Jedná sa o zmysel a spôsob použitia týchto dvoch pojmov. Pôvodne nijak nesúvisia s významom spojenia byť prospešný či nebyť prospešný. ([9],363) „(...) všetky pojmy staršieho ľudstva sa spočiatku chápali v miere pre nás sotva mysliteľnej, skôr hrubo, nemotorne, povrchno, úzko, predovšetkým a práve *nesymbolicky*. „Čistý“ je od začiatku iba človek, ktorý sa umýva, ktorý sa vystríha určitých jedál, čo majú za následok kožné choroby, ktorý nespáva so špinavými ženami z prostého ľudu (...).“ ([9],363) Teda nie symbolické používanie pojmov, ale doslovné. No cirkev ich pretvorila v symbolické významy, čo spôsobilo výrazný odklon za istým účelom. Týmto účelom je vzbura, vzbura slabých a bez- mocných, ktorá je dôvodom prevrátenia hodnôt.

Kľúčové pojmy morálky, dobro a zlo, je nutné prispôbiť životu a prehodnotiť ich význam, čím sa ich obsah zmení. „Dobry človek je stádový, duchovne netvorivý, slabý, predstavuje typ človeka len uchováajúceho.“([6],84) Tento typ človeka je človek v úpadku. On týmto svojim počínom bráni rozvinutiu života. Preto je dobro nesprávne zadefinované alebo spoločnosťou zámerne nesprávne nadradované. „Byť zlý znamená u Nietzscheho väčšinou byť svojvoľný, nepredvídateľný, individuálny, slobodný, mať záľubu v novom a nevyskúšanom.“([6],85) Z daného vyplýva Nietzscheho iný pohľad na morálku.

Morálka sa nevzťahuje len na jednotlivé indivíduá ale na celú spoločnosť. Teda možno konštatovať, že morálka prerástla do masových rozmerov. Môžeme ju preto označiť ako nepravú morálku, keďže je teda diametrálne odlišná od pravej morálky života. Morálka

života je tvorivá, je akýmsi hraním sa zo životom, teda nikdy nie je dané, aké následky bude mať to či oné konanie, no individuum je vedené vlastnou radosťou zo života.

Morálka masového typu je pasívna a je opäť teoretickou záležitosťou. Vznikla na podnet Platónovho a Sokratovho vplyvu, ktorí spojili „otázku ako žiť“ s otázkou ako viesť štát. ([12], 61) Už nebola záležitosťou jednotlivca ale spoločnosti, celku. Tým sa myslenie individua odvrátilo od života, a od toho, ako má žiť svoj život, a začalo byť dôležité, ako žiť v celku. Týmto prístupom nie je morálka pre nás prirodzenou, pretože potláča naše prirodzené zmýšľanie o živote, spätosť skúsenosti našej existencie so životom. Morálka tým, že sa odtrhla od života, stratila hodnotu.

Hodnota je ďalší dôvod Nietzscheho kritiky morálky. Hodnota predstavuje akúsi entitu, teda to, čo je pre individuum cenné, čo mu spôsobuje uspokojenie potreby. V morálke značí ak[si] vitálnu cenu pre náš život. Podporuje chuť k životu. Dáva nášmu životu zmysel či význam. Týka sa človeka slobodného, pretože: „Hodnotiť je tvoriť (...).“ ([13], 41)

Podľa nášho názoru nie je zas až tak jednoduché nájsť si túto svoju slobodu. Keďže je morálka založená na tradícii a je pevne vymedzená, človek ju má vo svojom zmýšľaní pevne zakotvenú. Jeho zmýšľanie už od narodenia pramení z naučeného vzoru správania sa. Nietzsche síce tvrdí, že je potrebné nové nazeranie, ktoré má byť postupne vstevované, v malých dávkach, do nášho konania. Ale my usudzujeme, že i tak jedinec nebude slobodný. Znova bude determinovaný všetkým, čo Nietzsche neustále označuje ako nutné. Nutné je konať tvorivo, neinklinovať ku skupine ľudí, k stádu, ale existovať len sám pre seba. Pre Nietzscheho sú uvedené tézy prostriedkom k „uzdraveniu“ od chorej morálky, ako často nazýva morálku vtedajšej doby, teda morálku postmoderny. My sme však názoru, že Nietzscheho koncepcie je ťažko docieľiť. Už len z toho hľadiska, že ľudstvo je precítané humanizmom, ktorý je založený na type súcitu, ktorý Nietzsche odsudzuje. Vždy tak bude záujem o slabších jedincov, o snahu pomáhať im alebo pomáhať si navzájom. Nietzsche bol inšpirovaný zrejme modelom spartánskej morálky, kedy všetci slabí jedinci boli odstránení, z dôvodu prežitia silnejších. My sa však prikláňame k mienke, že práve humanizmus je to, čo človeka robí ľudským.

Ďalším negatívom morálky je, že je zostavená tak, aby vyvolávala u individua, ktoré sa jej imperatívu vymyká, pocity viny, hanby.

Čo je to vina? Sme názoru, že nie je jednoduché jednoznačne vymedziť pojem viny, pretože je na ňu možné nazeráť z rôznych uhlov pohľadu. My by sme vinu charakterizovali ako pocit, ktorý je následkom svojvoľného konania, myslenia, pri čom toto myslenie či konanie nie je v intenciách určitého platného poriadku či platných spoločenských noriem.

Podložili sme si svoje tvrdenie Filozofickým slovníkom: „Vina je slobodné, a preto zodpovedné rozhodnutie proti mravnému zákonu a mravnej hodnote.“ ([8], 475)

Mravný zákon a mravná hodnota prikazujú konať dobro a zakazujú konať zlo. Morálna vina je vina individua, ktoré si je samé sebe inštanciou. Vlastné svedomie rozhoduje, či individuum vinu cíti alebo nie. Dôležitú úlohu zohráva zodpovednosť za vlastné konania. ([17],272) Zaujímavé je, že sa o morálke tvrdí, že primárne je záležitosťou jednotlivca. No v kontexte Nietzscheho tvrdení, bolo svedomie individua ako inštancie nahradené názormi spoločnosti. Totiž zvyšní členovia spoločnosti, ktorí morálku prijali, majú tendenciu individuum posudzovať, a ak uznajú za vhodné, i odsudzovať, viniť z amorálnosti, čím prispievajú k potláčaniu slobody individua. ([6], 84) Na základe tohto tvrdenia je morálka dobra a zla charakteru masového. Jednotlivci včlenení výchovou do masy. Stádo bez názoru, to je ten výsledok, ktorý sa dostavuje.

Stádo je trochu prisilné označenie, no typické pre Nietzscheho vyjadrovanie sa. Ako napríklad: „Morálnosť je stádový inštinkt v jednotlivcovi.“ ([10], 45) Ide o metaforické označenie skupiny ľudí, ktorých individualita zanikla. V stáde sú si všetci rovní. Len ako celok si vytvárajú hodnoty, nejaký cieľ a tým si stanovujú i zmysel života či sveta. Keď sa člen takého stáda zatúla, nemá šancu prežiť so svojimi nadobudnutými skúsenosťami, ktoré je možno uplatniť len vo vytvorenom stáde.

Ďalší zas vyvodzujeme z vyjadrenia: „Kto hľadá, sám sa ľahko stratí. Každé osamostatnenie je previnením.“ ([13],43) Jednotlivci sú poslušní, podriadení a determinovaní danými pravidlami celku. Jednak z neschopnosti tvoriť a jednak i z obáv pred následkami, pocitmi viny. „Pomocou tejto morálky sa človek vyhyba neistote ohľadne celku.“ ([6],87) Funkciou morálneho imperatívu je snaha o postihnutie konečnosti či objektívnej danosti zmyslu sveta, nadobudnutie istoty. Vyplýva zo strachu byť súčasťou sveta, ktorý nedokážeme poznať.

Nietzsche bol veľkým kritikom morálky, avšak neodmietal morálku ako princíp, ktorý človeku napovedá ako žiť. O čom svedčí i vyjadrenie P. Koubu: „Nietzsche na mnohých miestach obširne a z rôznych uhlov rozoberá dôležitosť morálky ako prostriedku, ktorého pomocou sa z „divého zvieratá“ stal človek, ako obrany pred pesimizmom, končiacom v sebazničení, ako opory proti presile nezmyselnosti, ako zdroja dôvery v život, v jeho rozumnosť a zmyslupnosť; keď človek podlieha chaosu, môže byť morálna poslušnosť v záujme života.“ ([6], 96)

Nietzscheho ostrá kritika sa vzťahovala na morálku extrémnu, akou bola morálka európskej spoločnosti. Táto morálka totiž neslúži ľudstvu ako prostriedok, ale dalo by sa

povedať že ľudia sú jej nástrojmi. Teda morálka sa stala účelom a človek prostriedkom k jej naplneniu. Čo svedčí o zjavnej dekadencii morálky.

Nietzsche poukázal na omyly, ktoré je nevyhnutné odstrániť, pretože len tak nadobudne jedinec slobodu. Je nutné odstrániť vinu, pretože vtedy človek koná tak ako chce, tak ako sám myslí, v intenciách svojej vôle. Jedná sa o schopnosť zaujať stanovisko mimo dobra a zla v klasickom ponímaní, teda zaujať postoj imorálny. To však už nedokáže človek, pretože človek je presiaknutý úpadkovými vplyvmi, na ktoré sme doteraz poukazovali. Problémom je, že sa ich nedokáže zbaviť. Z uvedeného dôvodu zaviedol Nietzsche pojem nadčloveka, oplývajúceho silou a vôľou k životu.

6. Kritika kresťanstva

Skôr než prejdeme k Nietzscheho definícii nadčloveka, zastavíme sa ešte pri problematike Nietzscheho vzťahu ku kresťanstvu.

Nietzsche prisudzoval vinu za vznik kresťanstva Židom a Sokratovi. Treba však poznamenať, že kritika Židov nebazírovala na antisemitských narážkach, ako bolo prezentované nemeckým nacionalizmom. Ťažisko kritiky spočívalo v tom, že Nietzsche Židom prikladal vinu za vznik kresťanstva, ktoré dokázalo prevrátiť všetky vznešené hodnoty života, či tradičné hodnoty vzoru antického Grécka ako sme už spomenuli v predchádzajúcej kapitole. O uvedenom tvrdení svedčí nasledujúci Nietzscheho výrok. „Ohradili sa *proti* všetkým podmienkam, za ktorých dovtedy nejaký národ mohol žiť, či mal *právo* žiť: pretvorili sa na protiklad pojmu prirodzených podmienok, - obrátili postupne, jedno po druhom, náboženstvo, kult, morálku, históriu a psychológiu, a to nenapraviteľne, na opak ich prirodzenej hodnoty.“ ([11], 29)

Sokrates bol taktiež, i keď nezámerne, kľúčovou postavou pre vznik kresťanských hodnôt. Kresťanstvo nezávisle od pôvodného zámeru Sokrata prevzalo jeho dialekticky vytvorenú dualitu pojmov, dobro a zlo, zdanie a bytie.

Nietzsche kritizoval kresťanstvo za dekadenciu, pretože podľa neho sa vzdialilo pôvodnému zámeru. Preto možno pojednávať o kresťanstve pôvodnom, inšpirované Ježišovým životom, a o kresťanstve, ktoré bolo budované cirkvou.

Kresťanstvo pôvodné vychádzalo z evanjelia, Nietzsche ho nepovažoval za náboženstvo, ale za spôsob života. Dôvodom bolo odlišné uchopenie života. Pôvodné kresťanstvo totiž chcelo skutočný život, i keď nie zrovna život aristokratickej či barbarskej

sily, ktoré Nietzsche považoval za prototyp zdravého života, ale život „nebeský“, blažený. „Hlboký inštinkt pre to, ako sa musí žiť, aby sa človek cítil „v nebi“, aby sa cítil „večným“, kým pri každom inom správaní sa *nebude* cítiť „v nebi“: len to je psychologická skutočnosť „vykúpenia“. ([11],39)

Kresťania tak neboli viazaní nijakým musíš, ale chceš, teda základom bol osobný voluntaristický prístup k životu. Išlo o vnútorné prežívanie, vnútorný popud, ktorý však vyplýval z prítomnosti Boha v človeku. Tým život stráca živelný charakter, a nadobúda charakter života späťého s Bohom. Dôraz sa však kladie na skutočný svet, tak ako činil Ježiš, čo možno označiť za pozitívum. Primárnymi boli skutky a nie ilúzia, ktorú zastupuje pojem viera.

Ďalším pozitívom vyplývajúcim z evanjelií bolo, že Ježiša nemožno pokladať ani za prívrženca morálky. Nietzsche ho popísal tak, že bolo zrejmé, že stál mimo dobro a zlo, čiže bol imorálny. „Neodporuje, nebráni svoje právo, neurobí ani krok, ktorý by od neho odvrátil to najhoršie, naopak, on to vyzýva...“ ([11], 40) V jeho prípade teda išlo o spôsob života, ktorého cieľom bolo nebojovať, prijať všetko, čiže i najhoršie skutočnosti. Ježišov obraz však cirkev pretvorila vo svoj prospech, z resentmentu.

Kľúčovým aspektom, prečo sa cirkev pretvorila vo formu dekadencie, bolo ukrižovanie Krista. „Svojou smrťou nemohol Ježiš vlastne chcieť nič iné, ako predviesť verejnosti najsilnejšiu skúšku svojho učenia, *dokázať* ho (...)“ ([11], 44) V intenciách evanjelia konal i za cenu svojho života, ktorému týmto svojim počinom však pritakal. ([11], 44)

Prešli by sme k interpretácii cirkevného náboženstva. Na základe Nietzscheho vyjadrení, ktoré budeme postupne interpretovať možno podotknúť, že jedným z prvotných záujmov cirkevného náboženstva bolo ovládanie ľudí. Tragická skutočnosť bola využitá v prospech toho, aby mohli kňazi nadobudnúť moc.

Tragickú skutočnosť nedokázali prijať slabí jedinci. Práve im kresťanstvo ponúklo iluzórnu útechu a spokojnosť s ich stavom. V tom spočívala podstatná príčina Nietzscheho kritiky, v ontologickej ilúzii, ktorú náboženstvo prezentovalo.

Sila ilúzie pochádzala zo slabosti ľudí, z ich neschopnosti žiť život, ktorý je tvrdý, tragický. Slabý človek sa nedokázal zmieriť s neúspechom v živote, nedokázal ho prijať ako niečo čo je súčasťou života a na čom by mal stavať svoju silu. Slabý človek vinil za svoje zlyhanie seba i ostatných okolo seba. Naopak človek silný je znovu opozitom, totiž nikoho neobviňoval, ale snažil sa konfrontovať so životom skutočným, preňho utrpenie neznačilo ohrozenie radosti zo života.

Náboženstvo možno pokladať za prostriedok ako zbaviť ľudí subjektívneho zmýšľania, a tak vládnuť. Stmelovalo ľudí, ktorý pocítovali len chaos v živote, ktorý nedokázali životu porozumieť a zaradiť sa v ňom. Tento aspekt bol živnou pôdou pre kresťanstvo. Ľudia slabej vôle tak dostali nádej na lepší život. Ich nádej spočívajúca na viere ich presvedčila o tom, že je niečo i po smrti. No podľa Nietzscheho nie budúcnosť a nie ani minulosť je v živote dôležitá, treba žiť tu a teraz. ([12], 29)

Cirkevné náboženstvo bolo produktom slabých. Jeho fundament pozostával z imaginárnych príčin a následkov, bytostí, nesúvisiacich so skutočnosťou, pretože sú iluzórne. Ponúkalo pohľad na iný svet, iný život, než bol ten, čo sa skutočne žil. Iný svet predstavoval teda opak sveta skutočného, bol svetom krásnym, v akom sa netrpelo. Bol statickým, ideálnym, jeho princípom bolo odôvodnenie, prečo máme vydržať žiť život skutočný. ([12], 28) Takéto názory boli doslova výsledkom nenávisť k životu. Jedinec sa vzdal svojich inštinktov, znovu upadol do masy, znovu sa vzdialil optike života. „Kresťanská viera je od samého začiatku obetovaním: obetovaním celej slobody, celej hrdosti, celej sebaistoty ducha; zároveň zotročením a sebaušmechom, sebaznetvorením.“ ([5], 52)

Náboženstvo sa opieralo o morálny a psychologický aspekt. Morálny aspekt sa vzťahoval na židovsko- kresťanské hodnoty, hodnoty založené na súcite. Tento aspekt bol viditeľný pri delení na silných a slabých, pričom preferovaní boli slabí jedinci. Psychologický zas aspekt spočíval v snahe zoslabiť silných a pozbaviť ich inštinktov či vlastného myslenia.

Nietzsche porovnal náboženstvo s ďalšou iluzórnym javom. Teda v komparácii so snom možno tvrdiť, že náboženstvo je na tom horšie. Sen sa totiž zakladá na skutočnosti, je jej odrazom, predstavuje apolónsky prvok, a teda je potrebný. No fundament cirkevného náboženstva je postavený výhradne na fikcii, preto je nutné tento typ náboženstva odstrániť. ([11], 22)

Kresťanstvo bolo šírené a udržiavané prostredníctvom teológov, ktorých pôsobenie a dôsledky vystihol Nietzsche v nasledujúcom výroku. „Ľudia, nie dost silní a tvrdí, aby smeli ako umelci tvoriť na človeku; (...); ľudia nie dost vznešení, aby uzreli bezmedzne odlišné postavenie, priepasť v hierarchii medzi človekom a človekom: takýto ľudia, so svojim „rovní pred Bohom“, vládli dosiaľ nad osudom Európy, až bola konečne vypestovaná zmenšená, tak povediac smiešna odroda, stádové zviera, čosi dobrosrdečného, nezužívateľného a priemerného, dnešný Európan...“ ([5], 66) Kňaz bol teda ten, kto robil z ľudí

dav, stádo. Vnucoval im falošné pocity viny, obviňoval ich z hriechu, ktorý bol znovu len ilúziou.

Kňaza Nietzsche charakterizoval ako človeka zavádzajúceho. Zdôrazňoval, že sila kresťanstva spočívala vo viere. Kňazi zámerne vytvorili pojem viera, pretože ho prispôbali svojim inštinktom, svojim pohnútkam, ktoré vyvierajú z hnevu a zatrpknutosti. Z tohto psychického stavu pramení boj voči životu, odmietanie života. ([12], 29)

Náboženskou, konkrétne kresťanskou inštanciou je Boh, dobrý Boh, ktorému však nikto nerozumie. Človek je totiž bytosť disponujúca kladnými i negatívnymi vlastnosťami. Dobrý Boh je však pre človeka nepredstaviteľný. Zväzuje človeka príkazmi, ktoré sú nereálne. Nietzsche sa prikláňa preto k názoru Feuerbacha, tvrdiac, že Boh má byť ľudským obrazom. Nie naopak. Boh bol prvotne akýsi doplnok života. Niečo, s čím smeli silní jedinci oslavovať svoj život. Podstatou bolo, že tento Boh nebol pre každého, nemoralizoval a nekritizoval, nijakým spôsobom človeka nedeterminoval. Jeho princípom bola oslava vôle k moci, k chceniu. ([11], 23)

No kresťanstvo vytvorilo typ Boha, ktorého postavenie je dôležitejšie než postavenie života či človeka samotného. Bol však zredukovaný na metafyzický pojem, ktorý je skonštruovaný tak, aby ani jedno individuum nebolo slobodné. „Človek viery, „veriaci“ každého druhu, je nevyhnutne závislý človek, - taký, ktorý si *seba* nemôže určiť za cieľ, ktorý vôbec nevie určovať ciele.“ ([11], 59) Všetci kresťania totiž podliehali imperatívu, konať tak, ako káže Boh, všetko hlásané kňazmi bolo Božou vôľou. To, ako bola Božia vôľa prezentovaná je úpadková interpretácia. Kňazi ju využili ako mocný prostriedok k podmaneniu si ľudí, národov. „...*kňazi*, tento parazitárny druh ľudí, ktorý prosperuje len na úkor zdravých organizácií života, zneužívajú meno boha; nazývajú „kráľovstvom božím“ taký stav spoločnosti, v ktorom kňaz určuje hodnotu vecí; nazývajú „vôľou božou“ prostriedky, pomocou ktorých sa taký stav dosiahne a udrží (...) .“ ([11], 32) Na základe tohto výroku môžeme tvrdiť, že pojem Boh sa dostal na pozíciu produktu cirkvi, pričom jeho nová funkcia bola výsledkom dekadencie cirkvi. A nielen pojem Boh bol prispôsobený cirkevným zámerom. Z tohto momentu pramení Nietzscheho známy výrok, že Boh je mŕtvy: „Zaprisahám vás, bratia moji, *zostaňte* verní zemi a neverte tým, čo vám rozprávajú o nadpozemských nádejach! Kedysi bolo rúhanie sa Bohu najväčším zločinom, ale Boh zomrel, a tak zomreli aj títo zločinci.“ ([13], 9) Z daného vyplýva, že nový, metafyzický pojem Boha bolo potrebné eliminovať, a sním i dekadentné kresťanstvo.

Na základe Nietzscheho hodnotenia kresťanstva možno usúdiť, že netrpel predsudkami voči kresťanstvu ako takému, čoho znakom je i Nietzscheho vyjadrovanie sa o Ježišovi.

Jeho snahou bolo poukázať na to, že kresťanská cirkev so svojimi hodnotami je formou úpadku, ako sme už niekoľkokrát tvrdili.

Nietzsche považoval za úpadkové nielen kresťanské náboženstvo ale i budhistické náboženstvo. Budhizmus je založený na snahe vyrovnať sa s neistotou života. Opiera sa o asketický prístup k svetu, vychádzajúci však zo skutočného sveta, čo je kladom budhizmu. Pre asketika je podstatné zodpovedať, prečo musí trpieť. „(...) nie utrpenie samo bolo problémom, ale to, že chýbala odpoveď na výkrik otázky „prečo trpieť?““ ([6], 87) Táto otázka vyplýva zo zdanlivej nezmyselnosti života či usporiadania sveta. Tak však mohol vidieť svet len človek slabého ducha, nie vznešeného. Pokus o zodpovedanie otázky znovu odvracal človeka od jeho individuálneho života, snažil sa totiž o objektívne zodpovedanie otázky, ktorá sa týka utrpenia celku. „...človek chce radšej nič (práve to je pre Nietzscheho rýdze dobro a pravda iného života), než vôbec nechcieť.“ ([6], 88)

I keď nešlo o pozitívny prístup k životu, keďže účelom bolo poprieť samého seba nielen ako živú bytosť, ale i ako vnímajúcu a cítiacu existenciu vôbec. Ale ,napriek popretiu života, bol prítomný aspoň prvok voluntarizmu, teda človek chce, i keď chce nič. Tým je asketické zmýšľanie cennejšie, než kresťanstvo, ktoré nechce vôbec nič na tomto svete.

Kresťanstvo bolo konštruované tak, aby dosiahlo moc nie len nad slabými jedincami ale i nad šľachtou a barbarmi, ktorých sa snažilo civilizovať, uzdraviť. V zmysle zbaviť ich neskrotnosti, tvrdosti, nanútiť im pocity viny či hriechu. ([11], 27-28) „Hriech, táto forma sebazaprenia človeka *par excellence*, bol vynájdený, aby znemožnil vedu, kultúru a akékoľvek povznesenie človeka(bodkočiarka)kňaz *vládne* vynájdením hriechu.“([11], 54) Hriech bol cirkvou vymedzený v prospech náboženských pravd. Nastáva, keď človek pochybuje o náboženských pravdách, čím spochybňuje autoritu samotnej cirkvi.

Kým podstatou tvorenia hodnôt Židov bol aspekt hnevu voči ľuďom opačného pôvodu, postavenia, teda voči aristokratom, pokladal Nietzsche kresťanov za ešte horších, pretože ich zámerom bolo zotročiť pod svoju moc všetky indivíduá. ([11], 49)

Takticky preniklo k jazyku, spôsobu myslenia či k zvykom silných. „Kresťanstvo potrebovalo barbarské pojmy a hodnoty, aby opanovalo barbarov: to sú napríklad obeť prvotín, pitie krvi pri prijímaní, pohrdanie duchom a kultúrou; mučenie všetkými spôsobmi, fyzické aj morálne; grandiózna nádhera obradov.“ ([11], 28)

Ďalším predmetom kritiky sú náboženské hodnoty: viera, láska, nádej. Tieto hodnoty predstavujú účel, o ktorý sa má každý kresťan snažiť, teda má veriť, milovať a žiť v sebe nádej.

K cnosti viere postavil Nietzsche vzťah s pravdou, keďže je kresťanstvo založené na viere, a na viere sú zas založené kresťanské pravdy. Z toho vyplýva, že pojem pravda nepredstavoval akúsi entitu vyplývajúcu zo života, ale stal sa spôsobom ako dosiahnuť vopred vytýčený účel. Teda ovládať ľudí, vsunúť im do myšlienok slabosťou oplývajúce pocity, pocity viny z hriechu. Pravda bola daná kresťanstvom samým, nie jednotlivými individuami. „Trpiacich treba udržiavať v ich stave nádejou, ktorej nemožno oponovať nijakou skutočnosťou, - nádejou, ktorá sa *neskončí* splnením: to je nádejou na onen svet.“ ([11], 28) Celý život tak obetávajú nádeji, teda viere v lepšiu šancu žiť na inom svete, kde bude všetkého dostatok, kde budú zdraví krásni, nebudú trpieť. Nie sú však dost' silní na to, aby si uvedomili, že sa jedná len o ilúziu.

Poslednou do tretice je láska. Nietzsche túto cnosť vystihol vo výroku: „Láska je stav, keď človek vidí veci spravidla také, aké nie sú.“ ([11], 29) Z toho vyplýva znovu ilúzia, predstava, namierená proti skutočnosti.

Keďže je kresťanstvo založené na viere, akékoľvek racionálne nazeranie na svet je neprípustné. „„Verit““ znamená *nechciet' vidieť*, čo je pravda.“ ([11], 57) Tento postoj pramení z presvedčenia. Nietzsche tvrdí, že presvedčenie má rovnaké následky ako klamstvo. U kňazov a cirkvi sa toto presvedčenie opiera o autoritu Boha, oni sú len Božími zvestovateľmi, zvestovateľmi božích právd, ktoré však nepochádzajú zo skutočného sveta, preto ich nemožno overiť. Možno ich len prijať a veriť v ich pravdu, alebo naopak zavrhnúť a neveriť. Je to na rozhodnutí každého jednotlivca. No čo sa veriacich týka, musia veriť. „Poučenie z toho: kňaz *neklame*, - otázka „pravda či nepravda“ v takých veciach, o akých hovoria kňazi, predsa ani nedovoľuje klamať. Lebo aby sa klamalo, muselo by byť možné rozhodnúť, čo je tu pravda.“ ([11], 61)

Ďalej Nietzsche v diele Antikrist prirovnával kresťana k anarchistovi, a to z dôvodu, ktorý predkladá výrok: „Medzi *kresťana* a anarchistu možno položiť dokonalé rovná sa: ich cieľ, ich inštinkt je len ničivosť.“ ([11], 65) Ničivosť v zmysle snahy kaziť veľké hodnoty. Kresťania prevrátili hodnoty veľkej Rímskej ríše a anarchisti prevracajú všetky nastolené hodnoty, každý nastolený poriadok. Riadia sa pravidlom - nemať nijaké pravidlá. Teda taktiež sa jedná o reakčnú morálku na morálku už vytvorenú. Analógia s kresťanmi vychádza práve z dôvodu reakčnosti a ničivosti.

Na záver tejto kapitoly by sme uviedli citát, zhrňujúci Nietzscheho názory vzťahujúce sa na kritiku kresťanstva: „Kresťanská cirkev nenechala nič, čoho by sa nedotkla jej skaza, z každej hodnoty urobila bezcennosť, z každej pravdy lož, z každej čestnosti duševnú

podlosť. Odstrániť nejakú biedu bolo proti jej najvnútornejšiemu záujmu, žila z bied, vytvárala biedne stavy, aby sa zvečnila...“ ([11], 70)

7. Teória nadčloveka

Pre túto interpretáciu sme si zvolili dielo Tak vravel Zarathustra, a to z toho dôvodu, že uvedené dielo je zhrnutím Nietzscheho koncepcií. A najmä, myslím, že problematika nadčloveka je tu obšírne rozobraná.

Nadčlovek je Nietzschem považovaný za vyšší stupeň človeka. Je to človek, ktorý nepodlieha už spomínaným dekadentným vplyvom, teda je slobodný. Slobodu nadobúda svojou vôľou, vôľou chcieť tvoriť. Jeho odlišnosť od človeka však nespočíva v akejsi nadradenosti, kedy by sa pokúšal na úkor iných presadiť si svoje vyššie postavenie. „Spočíva v postoji prekonávania. Niečo sme prekonali, pokiaľ už nemáme potrebu proti tomu stáť, aby sme sa od toho oslobodili. Táto vec teda môže existovať, bez toho, aby nám vadila.“ ([12],37)

Zaujímavé je, že Nietzsche v diele Tak vravel Zarathustra už nevystupuje sám za seba, ale prihovára sa prostredníctvom Zarathustru¹¹, stotožňuje sa s ním.

Kľúčovým bodom v danej problematike je človek, ľudia, ktorí predstavujú masu a nadčlovek, ktorý je ojedinelý. A to z dôvodu prístupu k životu, ktorý nadčloveka určuje. Človek je upadnutá forma života, kým nadčlovek predstavuje prototyp pravého, zdravého života. Lenže nejedná sa o akúsi dualitu pojmov, ale o historický, dejinný vývin od druhu nižšieho k druhu vyššieho stupňa, teda od človeka k nadčloveku. Nejedná sa však ani o otázku evolúcie.¹²

Nietzsche zdôrazňuje, že nie je jednoduché prekonať všetky tomuto aktu brániace faktory. „Človek je povraz natiiahnutý medzi zvierat'om a nadčlovekom- povraz nad priepasťou. Nebezpečný prechod, nebezpečné kroky, nebezpečný pohľad späť, nebezpečné zachvenie, nebezpečné postátie. Na človeku je veľké to, že je mostom, a nie účelom: na človeku možno milovať to, že je *prechodom a zánikom*.“ ([13], 10) Teda, možnosť vzniku druhu nadčlovek je podmienená zánikom druhu človek.

---

¹¹ „Zarathustra, alebo Zoroaster, bol kňazom osvieteneho náboženstva v Iráne na prelome VIII. a VII. Storočia pred Kristom.“ Hovoril, „že vesmír je tvorený dvoma princípmi, dobrom a zlom, ktoré sa navzájom preplietajú.“ ([12],36) Skutočnosť, „príjma ju takú aká je.“ ([12],37) „Pre Nietzscheho bol prototypom nadčloveka.“ ([12],63) V diele Tak vravel Zarathustra je i prorokom hlásajúcim nutný príchod nadčloveka, z dôvodu dekadencie druhu človeka.

¹² Prednáška: Antropológia I, vyučujúci Andrea Javorská, 2. ročník, ZS.

V diele, Tak vravel Zarathustra, sa Zarathustrovi prihovára šašo, ktorý myslím predstavuje symbol všetkých upadnutých hodnôt, pejoratívne vyjadrený, ktoré ľudia preferujú. Usúdili sme na základe nasledovného citátu vysloveného šašom. „„Odíd' z tohto mesta, ó Zarathustra, vravel, veľmi veľa ľudí ťa tu nenávidí. Nenávidia ťa dobrí aj spravodliví a majú ťa za svojho nepriateľa a odporcu; nenávidia ťa veriaci pravej viery a považujú ťa za nebezpečenstvo pre masu.“ ([13], 14)

Na to, aby nadčlovek vznikol, je potrebné, aby ľudský duch prešiel tromi štádiami, pozostávajúcimi zo štádia ťavy, leva a dieťaťa.

Štádium ťavy značí pokoru ducha, pasívnosť a prispôsobivosť, voči morálnym či náboženským hodnotám. Jedná sa o prvý extrém, kedy je ľudský duch zmierený so všetkými hodnotami, ktoré len pasívne prijíma. Sám nevytvára žiadne hodnoty.

Štádium leva je tiež extrém, pretože v tomto štádiu sa duch búri voči nastoleným hodnotám. Nietzsche prirovnáva spoločenské imperatívy k drakovi. „„Musíš“ sa volá veľký drak. Leví duch však hovorí „chcem“.“ ([13], 18) Tento duch sa už vyznačuje vôľou, ktorá duchu v predchádzajúcom štádiu chýbala. Duch v štádiu leva sa bráni voči nastoleným imperatívom, lenže ešte nedokáže selektovať to, v čom spočíva sloboda ducha, pretože ešte nedokáže úplne eliminovať spoločenské vplyvy a myslieť mimo nich.

Posledným štádiom je štádium dieťaťa. „Dieťa je nevinnosť a zabudnutie, nový začiatok, hra, je samo sa krútiace koleso, je prvý pohyb, je posvätné Áno. (...) na hru tvorby je potrebné posvätné Áno: potom chce duch svoju *vlastnú* vôľu, vytvorí si *svoj* vlastný svet a stratí sa pre svet.“ ([13], 19) Z toho vyplýva, že až tretie štádium je konečným štádiom, kedy človek nadobúda slobodu, pretože tak ako dieťa, ktoré nie je včlenené ešte do nijakej spoločnosti a jej pravidiel, do nijakého náboženstva a jeho viery, má svoje hodnoty, činy, ktoré sú oslobodené od predsudkov.

Človek si tak dokáže tvoriť cnosti, hodnoty, ktoré sa vzťahujú len na neho samotného, ktoré pochádzajú z jeho vlastného rozumu, z jeho vlastného myslenia. Netvorí imperatívy, nevnučuje ostatným individuám svoje hodnoty, nevytvára masu, stáda. ([13], 25)

8. Nihilizmus

Posledná kapitola tejto bakalárskej práce je zhrnutím interpretácii všetkých predchádzajúcich uvedených kapitol. V každej jednej bolo pojednávané o dekadencii hodnôt, morálky, náboženstva ako inštitúcie, dekadencia pravdy. Spojnicou všetkých

týchto tém je život, ktorý je v konečnom dôsledku nihilistický. „O „nihilizme“ hovoril Nietzsche s ohľadom na situáciu, ktorá sa vytvorila po zrušení viery vo večné pravdy a absolútne hodnoty, po smrti Boha a po strate viery v zmysluplnosť hodnotovo určeného pravého sveta.“ ([14], 134) Teda nihilizmus sa vzťahuje k odmietaniu skutočného sveta, sveta na zemi. Nihilizmus odmieta i všetky hodnoty života. Nihilistická spoločnosť si vytvára iné hodnoty, metafyzické či náboženské, teda iluzórne. Ilúzia sa vyznačuje odmietaním života v zmysle, že vytvára akúsi inú skutočnosť, ktorá odporuje životu. Iluzórne tvrdenia sú len teoretického významu, v praxi života sú neaplikovateľné.

„Nihilizmus chápal ako „nihil“, pokiaľ sa jedná o hodnotu a zmysel; definoval ho ako vieru v „absolútnu stratu hodnôt, to jest nezmyselnosť...“. (...) Ak sa „najvyššie hodnoty znehodnocujú“ (...), nie je tu možnosť riadiť sa v jednaní poslednými cieľmi.“ ([14], 134) Teda už fundament, na ktorom boli hodnoty modernej Európy postavené, bol odklonený od pôvodných, skutočných hodnôt, hodnôt života.

„Nihilista je „človek, ktorý o svete aký je, usudzuje, že by mal *nebyť*, a o svete, aký by mal byť usudzuje, že neexistuje“ (...).“ ([14], 134) Z toho vyplýva, že akýsi prirodzený poriadok sveta, na ktorom je založená skutočnosť, nihilista odmieta. Takýto názorový postoj vychádza z neschopnosti prijať tvrdosť života, spočívajúcu v tragickosti a pesimizme, ako sme už v tejto práci uviedli.

Nihilizmus možno charakterizovať ako sociálny jav a psychický stav. Sociálny stav vzhľadom na Európsku spoločnosť a psychický stav vzťahujúci sa na individuum. „Psychologicky chápane je nihilizmus stav sklamaného očakávania. Človek dúfal, že pomocou metafyziky nájde odpoveď na otázku o zmysle existencie, dúfal v mravné naplnenie, medziľudskú harmóniu, stav všeobecného šťastia.“ ([14], 134) Čiže človek očakával, že pomocou metafyziky sa bude vedieť orientovať v neistom svete. V pojmoch videl akúsi statickú istotu, a že na základe ich používania porozumie svetu. Lenže svetu či životu takto človek nikdy neporozumie. Životu sa totiž nedá rozumieť ale je treba ho žiť a svojou vôľou chcieť ho žiť a prijímať všetko, čo život obnáša. Ľudská vôľa je však poznačená dekadentnými faktormi, ktoré sú príčinou jej oslabenia. Toto oslabenie je výsledkom dlhodobého procesu, ako napríklad vidieť u kresťanstva.

Nietzsche pokladal i sám seba za nihilistu, no nihilistu aktívneho. Teda doterajšie tvrdenia v tejto kapitole sa týkali nihilizmu pasívneho. Aktívny sa odlišuje od pasívneho tým, že sa individuum pociťuje odpor voči dekadentným hodnotám. „(...) aktívny nihilizmus, ktorý spočíva v tom, že sa odmietajú doterajšie ciele, pretože mocnejší duch ich nepotrebuje.“ ([14], 135) Pasívny nihilizmus zas popiera tradičné hodnoty. „Kde je takýto

nihilizmus pri vláde, tam je ochromená i myšlienka večného návratu, pretože akoby zvečňuje život, pociťovaný ako zbavený zmyslu a cieľa.“ ([14], 135)

Keďže je pasívny nihilizmus namierený proti životu, je potrebné ho prekonať. „K prekonaniu nihilizmu dochádza tým, že sa znehodnotenému životu dá nová hodnota.“ ([14],137) V zmysle Nietzscheho tvrdení, ktoré sa týkali tvorivého prístupu k životu, by táto nová hodnota mala byť výsledkom tvorenia, výsledkom tvorivej vôle individua. Teda „Toho nie je schopný rozum, ale vôľa, presnejšie povedané voľné pritakanie svetu, aký je, a nie pritakanie svetu, v ktorého človek dúfa alebo o ktorom sníva. Za týmto účelom potrebujeme nejakú ideu, ktorá založí zmysel a jednotu, a ktorá bude schopná prevziať funkciu Boha ako základ zmyslu a jednoty.“ ([14], 137) Teda je potrebná idea, ktorá bude v človeku evokovať to, že hodnoty života majú zmysel, cenu. Tak už nebude vôľa individua oslabená dekadenciou, ale bude vedená vôľou chcieť prežívať radosť zo života, ktorá súvisí s teóriou večného návratu. „Novú koncepciu jednoty je potrebné stvoriť pomocou idey večného návratu, v ktorom sa všetky udalosti javia ako nutné momenty celkového cyklického diania.“ ([14], 137)

ZÁVER

Na základe interpretácie Nietzscheho problematiky týkajúcej sa nihilizmu, sa v závere pokúsime zhrnúť nadobudnuté výsledky. Primárne budeme poukazovať na tvrdenie, že všetky použité diela od Nietzscheho obsahujú kľúčové pojmy vzťahujúce sa na jav, akým je nihilizmus.

Už samotný úvod tejto práce sa týkal nepriaznivej situácie modernej európskej kultúry poznačenej silnou industrializáciou, ktorá bola príčinou negatívnej zmeny pozície človeka vzhľadom na požiadavky spoločnosti. I keď sa ľudská hodnota znížila na požiadavky trhu a vyšších autorít, i tak sa očakávali priaznivé, optimisticky ladené výsledky novej zmeny k lepšiemu. Ako sme už v prvej kapitole uviedli, Nietzsche kritizoval tento optimistický prístup, ktorý sa vyznačoval pasívnym prístupom. V intenciách Nietzscheho tvrdení je dôležité konať aktívne a k nepriaznivej situácii pristupovať pesimisticky a nie optimisticky, pretože pesimizmus podnecuje k tvorivej zmene. Podstatným je, že pasívne čakanie je výsledkom toho, že človek stráca svoju individualitu, dokonca ju sám takto vedome či nevedome zavrhuje. Tento moment bol ťažiskom celej práce. Z daného totiž vyplýva odmietanie života, ktorý je individuálny, jedinečný.

V kontexte predchádzajúcich tvrdení bolo potrebné poukázať i na ďalšie hodnoty, ktoré človeka ďalej orientujú smerom proti sebe samému. Dôležité je uviesť, že človek prostredníctvom úpadkových hodnôt pociťuje nevôľu k skutočnému svetu, životu. Úpadkové hodnoty sú vytvorené totiž tak, aby v človeku prevrátili hodnoty, vyplývajúce zo života a aby sa orientoval na život iný. Takýmito hodnotami boli uchopenie problematiky pravdy, hodnôt dobra a zla v morálke a v kresťanskom náboženstve. Dôležitou otázkou bol dôvod prečo niekto prevracia hodnoty. Sme názoru, že tento dôvod vyplýva, ako Nietzsche tvrdil, z resentimentu a teda z neschopnosti život žiť.

Nietzsche poukazuje na problematiku prevrátenia hodnôt z hľadiska zistení, vyplývajúcich z historického kontextu. Človek modernej Európy sa riadil morálnym či náboženským imperatívom, no nezamýšľal sa nad ich pôvodným znením, významom či účelom pre aký vznikli. Takto postavený pohľad poukazoval na omyly, ktoré vznikli z dôvodov namierených proti životu a vôli individuí. Tak bol nastolený problém, ktorého riešenie nebolo určené pre ľudí masového typu, ktorý sú do veľkej miery poznačení nepravými hodnotami. Z toho dôvodu vytvoril Nietzsche pojem nadčloveka, v ktorom

obsiahol prvok svojbytnosti, nezávisle na moderných hodnotách. Sme názoru, že pojem hodnoty je potrebné zdôrazniť, pretože sú fundamentom tejto práce.

Našou interpretáciou sme sa snažili Nietzscheho názory uchopiť na základe vlastných porozumení jeho diel i prostredníctvom interpretácií významných autorov. Snažili sme sa jeho dôležité myšlienky uchopiť a podať ich v systematickej a prehľadnej forme.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- [1] NIETZSCHE, F.: Zrození tragédie z ducha hudby. Praha: GRYPF, 1993. s. 81.
- [2] NIETZSCHE, F.: Filosofie v tragickém období Řeků. Olomouc: Votobia, 1994. s. 165- ISBN 80-85619-44-X (brož.).
- [3] NIETZSCHE, F.: soumrak model/ duševní aristokratizmus/ o životě a umění. Olomouc: Votobia, 2001. s. 195- ISBN 80-7198-473-6.
- [4] NIETZSCHE, F.: O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním. Praha: OIKOYMENH, 2010. s. 59- ISBN 978-80-7298-428-2.
- [5] NIETZSCHE, F.: Mimo dobro a zlo. Praha: AURORA, 1996. s. 218- ISBN 80-85974-12-6.
- [6] KOUBA, P.: Nietzsche: filosofická interpretace. Praha: OIKOYMENH, 2006. s. 287- ISBN 80-7298-191-9.
- [7] NIETZSCHE, F.: Ranní červánky: Myšlenky o morálních předsudcích. Praha: Pražská imaginace, 1991. s. 35- ISBN 80-7110-041-2.
- [8] BUGGER, W.: *Filosofický slovník*. Naše vojsko: Praha, 1994. s. 639. ISBN 80-206-0409-X.
- [9] Antológia z diel filozofov : Pozitivismus, voluntarizmus, novokantovstvo. zost. Igor Hrušovský. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967. s. 615.
- PATOČKA, J. *Nejstarší řecká filosofie: Filosofie v předklasickém údobí před sofistikou a Sókratem*. Praha: Vyšehrad, 1996. 359 s. ISBN 80-7021-195-4.
- [10] NIETZSCHE, F.: Nesmrtelné myšlenky. Praha: AURORA, 1999. s. 165. ISBN 80-85974-80-0.
- [11] NIETZSCHE, F.: Antikrist: Pokus o kritiku křesťanstva. Bratislava: Iris, 2003. s. 118. ISBN 80-89018-46-7.
- [12] VERGELY, B.: NIETZSCHE aneb vášně pro život. Brno: Levné knihy a. s., 2009. s. 65. ISBN 978-80-7309-677-9.
- [13] NIETZSCHE, F.: Tak vřavel Zarathustra: Kniha pro všech a pro nikoho. Bratislava: Iris, 2002. s. 236. ISBN 80-89018-28-9.
- [14] RÖD, W., SCHMIDINGER, H., THURNER, R.: Filosofie 19. a 20. století III.. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 524.
- [15.] Jaspers, K.: *Otázka viny : příspěvek k německé otázce*. Academia: Praha, 2006. s. 143. ISBN 80-200-1455-1.

[16.] Habermas, J.: Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu. Praha : Filosofia, 2000. s. 187- ISBN 80-7007-130-3. 47- 58

[17.] Anzenbacher, A.: *Úvod do filozofie*. SPN: Praha, 1991. s. 304. ISBN 80-04-26038-1.

[18.] Jaspers, K.: *Otázka viny : příspěvek k nemecké otázce*. Academia: Praha, 2006. s. 143. ISBN 80-200-1455-1.